

MUNKÁSÜGYI SZEMLE

KÖZLEMÉNYEK A MUNKÁSBIZTOSÍTÁS, A SZOCIALIS EGÉSZSÉGÜGY, A MUNKÁSVÉDELEM, A MUNKAVISZONY ÉS AZ IDE VONATKOZÓ JOGGYAKORLAT KÖRÉBŐL.

SZERKESZTI: KIS ADOLF.

TÁRSSZERKESZTŐK: Dr. STEIN FÜLÖP és Dr. HAHN DEZSŐ.

Megjelenik minden hó 10-én és 25-én. Előfizetési ár egy évre 20 korona. Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, VII., Rózsa-utca 29. szám. Telefon: 93—99. Postatakarékpénztári csekk-számla 24.911.

Uj évfolyam küszöbén.

Amikor egy esztendővel ezelőtt a „*Munkásügyi Szemle*“ első számával beköszöntöttünk az olvasóhoz, azt mondtuk e helyen — akkor talán túlságosnak is látszó bizakodással — hogy bizonyára nem kell magyarázat és bocsánatkérés, amiért bekopogtatásunkkal megzavarjuk olvasóink nyugalmát, hiszen ezt a vendéget régen várta már azok serege, akik a szociálpolitika tudományát és gyakorlatát művelik.

Első évfolyamunk lezárásakor, új évfolyamunk küszöbén, szerénytelenség nélkül szabad már mondanunk, hogy ez az egy év előtti hitünk nem bizonyult hiúnak. Mert az íróknak és olvasóknak azt a gárdáját, amely e lapot azóta egyrészt kiadhatóvá, fentarthatóvá és fejleszthetővé, másrészt tömérdek mélyen szántó jelentős és nyomot hagyó munka gyűjteményévé tette, ezt a gárdát nem gyűjthette össze lapunk köré más erőnek a hatása, csak az, hogy: *szükség* volt reá.

Egy évvel ezelőtt is biztunk már ebben a szükségességben ezzel az aggodalommal szemben: lesz-e elég támogatónk? De a támogatók seregét bizakodva várva, mi magunk vetettünk fel ugyanakkor egy másik aggodalmat: lesz-e elég erőnk arra, hogy megfeleljünk a vállalt nagy feladatnak? S erre az aggodalomra akkor még nem válaszolhattunk mással, nem hivatkozhattunk másra, csak a jó szándéokra, amely minket eltölt, csak terveinkre és igyekezetűnkre.

Most, második évfolyamunk küszöbén, nemcsak a múlt munkájának igazolására, hanem a jövőre vonatkozó ígéreteink és terveink nyomatékos biztosítéka gyanánt is szabad már rámutatnunk arra a sok-sok oldalas jegyzékre, amely összefoglalja első kötetünk tartalmát s egymás mellé sorakoztatja sok illusztris írónak, elsőrangú szakerőnek tömérdek munkáját. Ennek az ügyhöz értő, az ügyet lelkesen szerető gárdának mondott köszönet, de egyúttal olvasóinknak adott garancia legyen, amikor most már jogos

őnhittséggel azt mondjuk: azt a törekvést, amely mellé *ennyi* buzgó hozzáértés szegődik, amely legelső kísérletre, e buzgalom és e hozzáértés segédelmével *így* tudott helyt állani, azt a törekvést kell, hogy eredmény kísérje nyomon. Erős a hitünk tehát, hogy a folyó évben elének tűzött feladatoknak meg tudunk felelni.

A *munkásbiztosítás reformja* a kormány legközelebbi teendői közé tartozik. Illetékes szakférfiak fogják e szemlében a kérdést tárgyalni; javaslataik a létező bajok és zavarok megszüntetésére és a mostani bürokrácia helyett az egyszerűsítésre irányulnak. Gyűjteni fogjuk az adatokat a munkásbiztosítás további fejlesztésére s rendszeresen közöljük mindazt, amit a munkásbiztosítás terén munkásnak, munkaadónak tudnia kell.

A *munkásvédelem* terén a törvényhozási és hatósági intézkedéseket ismertetni és sürgetni fogjuk. A balesetek elhárítása, az ipari betegségek elleni védelem állandó rovatot talál itt.

A *munkaviszony* kérdését teljes elfogulatlansággal tárgyaljuk. A munkabérszerződések, sztrájkjog, kollektív szerződés, tanonckérdés stb. minden vonatkozásaira kitérünk. Az egyes iparágak, továbbá a bányá- és gazdasági munkások viszonyait ismertetjük s igyekszünk, hogy a »Munkásügyi Szemle« pontos és hű krónikája legyen minden jelentősebb bérmozgalomnak.

A *szociális egészségügy* fejlesztése nagy, állami és társadalmi érdek. A munkások táplálkozása és lakásviszonyai; a munkások pályaválasztása (a tanoncok kötelező megvizsgálása pályaválasztásnál; egyes konstitucionális bajoknál bizonyos foglalkozás eltiltása;) az eugenetika szempontjai; az *egyke* megvilágítása szociálhygieniai és gazdasági szempontból; az alkohol, az ipari mérgezések, hivatásos betegségek stb. azok a főbb kérdések, melyek tárgyalását tervbe vettük. Az oktatás és felvilágosítás munkájára hazai és külföldi szaktekintélyek vállalkoztak.

Programmunk egyébként benne van ebben a két ígéletben: minden ígyekezetünkkel rajta leszünk, hogy a mellénk állt írógárdát továbbra is megtartsuk ennek a munkának s hogy e gárdát még nagyobbá tegyük azok bevonásával, megnyerésével, akik eddig nem csatlakoztak hozzá; hogy az első évfolyamban követett elvünk alapján mindenre kiterjedő figyelemmel, minden becsületes szempontnak, minden tisztos tudományos- vagy pártálláspontnak egyenlő respektálásával műveljük a szociálpolitikának hazánkban sajnos, még annyira fölszántatlan talaját. Hogy e program mit jelent és mit ígér, azt e helyen nem kell fejtegetni: a mi munkatársaink és a mi olvasóink tudják legjobban.

Amidőn új kötetünk első hasábján arra kérjük őket, hogy maradjanak hívek céljainkhoz és ahhoz a munkához, amelyet eddig végeztünk, a magunk részéről éppen erre a hűségre építve merünk ígéletet tenni, hogy második évfolyamunk nemcsak beváltani fogja az első ígéreteit, nemcsak folytatni fogja az első év megkezdett munkáját, hanem erőteljes lépéssel előbbre is fogja vinni az egész vonalon, az elmélet és a gyakorlat terén egyaránt a szociálpolitikát azt az ügyet, amelynek szolgálatába szegődött a

Munkásügyi Szemle.

A főváros szociálpolitikai programja.

Irta: Dr. Ferenczi Imre.

A modern nagyvárosok nem biztosíthatják minden egyes polgárunknak azt a biztos, tisztos megélhetést, mint egykor a szoros munkamegosztásban élő és önálló gazdasági területeket alkotó középkori városok. De bármennyire megnövelte is a tőke vezető szerepre jutása, a nagy üzemek térfoglalása és a vagyoni differenciáció számos egyéb újabb tényezője az osztályellentéteket, a modern községi közhatalomnak a demokratikusabb szervezete és szelleme, valamint nagyobb anyagi és technikai erőforrásai ismét lehetségessé tették a lakosság megélhetését megkönnyíteni, az egyoldalú kizsákmányolás számos formájával szemben megvédeni és életüket a községi szociálpolitika számos konkrét intézménye útján gazdaságosabbá, szebbé, emberségesebbé tenni.

Hosszú évtizedeken keresztül nemcsak nálunk, de a nyugati városokban sem így fogták fel a modern községi kormányzat főhivatását. Alig néhány lusztruma annak, hogy Nagy-Britanniából kiindulva egyre nagyobb teret hódít az a felfogás, hogy a községnek nemcsak rendészeti és közigazgatási, de nagy gazdasági és magasztos népjóléti feladatai is vannak. Még mindig vannak művelt államok — csak Franciaországra kell utalnunk, — amelyekben bár egyre lankadó életerővel, tartja magát a dogma: les communes de doivent pas géner. Amikor a fiatal magyar főváros egységes kormányzatot nyert, vezető köreink általában az egyénies liberalizmus eszméit vallották. A feltörekvő burzsoázia sietett kezét minden kereseti lehetőségre rátenni és a főváros kormányzatából hiányzott akkoriban az előrelátás és az erő arra, hogy a közönség érdekeit akárcsak azoknál az üzemeknél is megóvja, amelyeknek közszükséges és egyedárúsági jellege iránt kétség sem létezett. A magánvállalkozás működési terét megszorítani, községi házakat építeni, kenyeret gyártani, húst mérni, a tőke és a munka viszonyába bármily címen beavatkozni, a közgyűlés termében még a jelen század elején is merőben utopisztikus gondolatok voltak. És ime: quae mutatio rerum? Budapest székesfőváros törvényhatósági bizottságának 1910. évi december hó 21-én tartott közgyűlésében Bárczy István dr. polgármester a költségvetési vitát a szó szoros értelmében vett *szociálpolitikai programbeszéddel* vezette be. Nem az jellemzi ezt a beszédet legjobban, hogy benne egyes olyan szociálpolitikai intézmények megvalósítását helyezte a polgármester kilátásba, amelyek még a legelőrehaladottabb nemzeteknél is csak a kísérletezés stádiumában vannak, hanem a beszéd minden részén keresztülvonuló szociális felfogás, az a meggyőződés, hogy minden egyes kérdésnél nem annak abszolút jog- vagy célszerűsége, hanem relativ hatása a lakosság összességére kell, hogy döntő legyen. A polgármester empirikusan fejtette ki azt, amit Jastrow elméletileg tanít: a szociálpolitika nem egyéb, mint szociális szellemtől áthatott közigazgatás.

Annak a nagy változásnak a magyarázatát, amely a főváros vezetésében társadalompolitikai szempontból legutóbb végbement, sajátos módon a közgyűlésnek ugyanaz a plutokratikus jellegű szervezete magyarázza meg, amely eddig a szociális haladás legnagyobb akadályának látszott. A virilizmus és a cenzus sajátos kombinációja mellett a közgyűlés szükségkép elvi alapon nyugvó nagy községi pártok nélkül szűkölködik és a vezető szerepet a községi ügyekben az egységes, nagyhatalmú és kizárólag a hivatalnoki elv alapján megalkotott tanács viheti. Mihelyt a tanácsban erélyes és céltudatos szociálpolitikuskok jutottak Bárczy István polgármester vezetésével mellett érvényre, ennek az iránynak a közgyűlés annál kevésbé állott ellen, mivel a hosszú évek mulasztásai folytán felhalmozódott szociális bajok és

az utóbbi években a főváros vezető rétegeiben is örömdetesen terjedő szociális műveltség a közgyűlés jelentékeny részét a tanács reformterveinek amúgy is megnyerték. A jelenlegi polgármesternek egyéni befolyását a fővárosi szociálpolitika kialakulására mégis jellemzi az a gyors fejlődés, amelyet ez az irány a községi iskolaügy viszonylag szerény csirájából a községi lakáspolitika nagyszabású tervén keresztül addig a szinte teljes községi programig vett, amelyben Bárczy István legutóbb a főváros jövő szociálpolitikai terveit fejtegette. Viszont közéletünknek a szociálpolitika életbevágó kérdései iránt még fejletlen érzéke mellett szól az, hogy valamennyi napilapunk, a munkássajtót sem véve ki, éppen a polgármester beszédének a főváros szociálpolitikai programját tartalmazó része felett suhant el. A »Munkásügyi Szemle« hivatásául tűzte ki azt, hogy a gyakorlati szociálpolitikai eszméit hazánkban ismertté és népszerűvé tegye. Azt hiszem, itt van a helye annak, hogy a napi sajtó mulasztását pótoljuk és amikor kedves eszméinket oly mértékadó helyről karolják fel, aminő a székesfőváros polgármesteri széke, néhány sorban megrögzítsük és méltassuk a nagyszabású magyar közhatalmi szociálpolitikának ezt a hajnalhasadását.

A polgármester programbeszéde társadalompolitikai szempontból két főrészt tagozódott. Az első részében a fővárosi közigazgatás ama feladatait fejtette ki, amelyek a lakosság *egészének* érdekeit érintik. A második részében a szorosabb értelemben vett szociálpolitika, a községi *munkáspolitiká* problémáit tárgyalta.

Kétségtelen, hogy a községi háztartás egyensúlya, a közigazgatás egyszerűsítése, gyorsítása és takarékosága, a közművek kiterjesztése a város minden részére és a község kezelésébe való átvétele olyan szociális szempontok, amelyek e nagy és fejlődő város lakosságának jólétét a legközelebb-ről érintik. A polgármester kifejtette, hogy a gázművekkel szerzendő tanulságok, amelyeket a főváros 1910 december 15-én saját kezelésébe vett át, remélhetőleg kedvező hatással lesznek a *községesítésnek* megindított folyamatára. A víz, a csatornázás, a köztisztaság és a gáz után remélhetőleg rá kerül a sor nálunk is a lakosság egyéb elsőrendű szükségleteinek municipalizálására: a villamosságra, a közlekedésre, a szemétfuvarozásra stb. is. A szociális szempont igen erősen domborodott ki a polgármester *városfejlesztési* terveiből. Eddig a főváros terjeszkedését úgyszólván kizárólag a magánosok anyagi érdekei vezették. A polgármester a jövőben nem akar megelégedni egyes városrészek községi rendezésével, hanem meg akarja teremteni a városfejlesztés egyetemes közhatósági irányításának és ezzel a lakáskérdés gyökeres megoldásának alapjait is. Ezek között fősúlyt helyez egy általános *városrendezési és szabályozási tervnek* a kidolgozására. Csak ily terv alapján lesz módjában a hatóságnak a főváros egyes részeit sajátos rendeltetésüknek megfelelő módon kiépíteni és egymással szerves kapcsolatba hozni. Az ilyen nagyszabású városépítő programot azonban csak akkor lehet majd célszerűen és gazdaságosan keresztülvinni, ha a törvényhozás a fővárosnak célszerű és modern szociális elveken nyugvó *kisajátítási és telekrendezési törvényt* bocsát a rendelkezésére. A harmadik alapját az egészséges városfejlesztésnek, az *építési szabályzat* reformját a polgármester a maga részéről a szakkörök bevonásával tartott ankét tanácskozásai alapján már előkészítette és most a Közmunkák Tanácsán múlik az, hogy ez a reform mielőbb életbelépjen. Óriási elvi fontossága van a polgármester ama kijelentésének, amely egy nagyszabású *községi telekpolitika* inaugurálására vonatkozik. A telkekre vonatkozó hiteles nyilvántartás alapján a polgármester azt a telekpolitikát tartja a rendszertelen fejlődés és egyesek javát szolgáló teleküzérkedés kiküszöbölésére alkalmasnak, amely a főváros külső részein, főleg a balparti részeken a telkeket a *főváros tulajdonába* juttatja. A fővárosnak csak ekkor lesz módja arra, hogy nagy városrészeket előrelátóan és célszerűen szabályozzon, emellett a közparkokra, nyilvános terekre, középületekre stb. szolgáló területekről kellő mértékben

terhes kiadások nélkül gondoskodják és a telkeknek a közművek létesítése és a népesség szaporodása folytán elért értékszaporulatát az összesség számára tartsa meg. A polgármester már ezuttal rámutatott egy nagyszabású üzleti tervre, amely szerint a telekvásárlás és értékesítés, a pénzügyi nehézségek elkerülése végett, egy félig közhasznú telekforgalmi részvénytársaság útján történék, amely a fővárostól a számára vásárolt telkekért pénzt csak akkor látna, ha a szabályozott területek értékesítése már megkezdődne.

Miként a lakásügy terén, azonképpen a közélet terén is gyökeres reformokkal foglalkozik a főváros tanácsa. Bár e téren a főváros kezeit az országos politika sok tekintetben megköti, a közélet községi intézményeinek célszerű kitérítése és átalakítása, valamint az élelmiszer nagykereskedelem fellendítése útján remélhetőleg e téren is megkönnyebbül majd az a teher, amelyet a drágaság a főváros lakosságára hárított. Némileg a drágaság elleni akció szerves részének tekinthetők a *községi cselédközvetítő-intézet és cselédotthon* felállítására vonatkozó kész javaslatok is.

Minden szociálpolitikának legfontosabb előfeltétele a *népnevelés*. A műveltség elemeivel felruházott, hasznos ismeretekkel bíró, a munkát kedvelő nép olyan kincscsel lép az életbe, amely azt a sors számos viszontagsága és az élet sokszoros csábításai ellen megvédi, a szociális intézmények célszerű, takarékos és önértékes élvezésére és kezelésére pedig egyedül alkalmas. A főváros a népoktatásügy terén az utolsó esztendőben kül- és belterjesen oly kitűnő munkásságot fejtett ki, amelynek párját kevés nyugati város tudja felmutatni. Azt a nagy mulasztást, amelyet 15 éven keresztül a főváros az *iskolaépítés* terén elkövetett és amely a legutolsó években 7—8—9—10 millió korona kiadást okozott, mártól két esztendő múlva ismét normális állapotok fogják felváltani. De nemcsak az iskolák szaporításával rója le a főváros a legfőbb szociális kötelesség adóját a dolgos polgársága iránt, de a törvényszabta kötelességeit messze meghaladó *szociálpolitikai iskolaintézményeivel* a leghaladottabb városoknak is az élén halad. Csak a napközi otthonok, iskolai konyhák, az iskolaorvosok, a háztartási-, zene-, háziipari, kertészeti stb. oktatás, a testgyakorlás, az iskolai játszótérek intézményeire kell utalnunk, hogy ama népjóléti áldozatokról képet alkossunk, amelyekben a főváros a kevésbé tehető lakosaival már abban a korban érezteti gondoskodását, amelyben azok leginkább vannak reá utalva és iránta a legfogékonyabbak is.

Már a lakosság egésze érdekében létesített és létesítendő községi intézmények előnyeit is első sorban a munkásosztály, a maga tág, a kisalkalmazottak és kispolgárok tízezreit felölelő értelmében élvezzi. De a főváros jelenlegi vezetőségét élenként áthatja az a tudat, hogy a munkásosztálynak a mai társadalmi rendszerben elfoglalt helyzete szükségessé teszi azt, hogy — amennyire a községi háztartás tekintetei engedik — ez osztály anyagi és kulturális fejlődését sajátosan szolgáló intézményeket is létesítsen. Ez az osztály gazdaságilag a leggyengébb, munkaerejének épségére leginkább reá van utalva, számban, szervezett erőben és politikai tudatosságban pedig egyre erősödik. Különösen nagy szükség van az ebben az irányban kifejlesztendő szociálpolitikára azért, mivel a főváros a *bevándorlók* jellemzetes városa, akiket mint az alföldi homokbuckákat a forgószél, az élet viszontagságai minden kötőanyag és rendszerint minden vagyoni gyökér nélkül hordanak össze egy idegen nagyváros laza keretei közé. A lakosság e széles rétegeit egymáshoz hosszú ideig csak az egymással és a vagyonosabb osztályok ellen vívott közös életküzdelmek fűzték. Ha azt akarjuk, hogy ez atomizált tömegek között egységes közszellem sarjadjon ki, ha azt akarjuk, hogy ennek a városnak minden lakosa szíven hordozza Budapest jövőjét, ha el akarjuk végül hárítani azt, hogy szakadatlan osztályharcok bénítsák meg e város gazdasági gyarapodását és ment-

hetetlenül elvadítsák lakosainak lelkiületét: akkor olyan pozitív intézményeket kell érdekükben teremtenünk, amelyek őket érdek- és ezzel érzelme-közösségbe fűzik a fővárossal! Szociális intézményeket, amelyek a munkakeresést megkönnyítik, a munkanélküliség terhes idején átsegítenek, egészséges, olcsó lakást és ételmezést biztosítanak és a fizikai és a kulturális megerősödés útjait egyengetik számukra.

Bárczy István polgármestert és a főváros tanácsát ez a szellem vezérelte akkor, amikor számos *szorosabb értelemben vett szociálpolitikai alkotást* vettek fel a fővárosi közigazgatás programjába. Már a sürgősségénél és arányainál fogva legnagyobb szociális ártalmunknak, a lakásinségnek enyhítésénél is megmutatta a tanács azt, hogy nem annyira elméleti tanulmányok és külföldi példák után indul, mint inkább a helyi viszonyok tanulmányozásából vezeti le a szociális kötelesség parancsait, a szociális gyakorlat eszközeit. Míg a külföldön túlnyomólag a társadalom az, amely a közhasznú lakásépítés terén működik, addig, jól ismerve társadalmunk sajnálatos tehetetlenségét az önsegély terén, maga a főváros rövid két éven belül oly nagyarányú *kislakásépítő akciót* fejtett ki, amelyre seholy világon példát nem találunk. Rendkívül vészes állapotok azok, amelyek ezt a rendkívüli gyorsaságot megérthetővé teszik, de azért méltó önérték tölthette el a polgármestert akkor, amikor 3.000 községi lakás tulajdonában azt kérdezte: mi történt volna, ha azok az erők érvényesülnek, amelyek a községi lakásépítést máig ellenzik? Az üres lakások statisztikája kétségbevonhatatlanul igazolja, hogy az elkészült háromezer községi kislakás alig volt elég a népességi *többlet* felvételére. Az a stichpróbaszerű razzia pedig, amelyet az elmúlt év szeptember hó 30-án tartottak meg, az egyre fokozódó lakásdrágaságról és a velejáró zsufoltságról megdöbbentő adatokat tárt fel. Minthogy a magános és a közhasznú építővállalkozás, a felmenő építőkonjunktúra dacára, számos ok közrehatása folytán még inkább elfordult a kislakások építésétől, a fővárosi építőakció ellenben nemcsak önfentartó üzemnek, de a fővárosi telkek alkalmasabb értékesítése és meggyorsított értéksaporulata folytán még jövedelmező vállalkozásnak is bevált: egészen logikus a főváros kormányzatának az a felfogása, hogy ezt az akcióját — a már megszavazott további 3.000 lakás megépítésén túl és a konjunkturákra való tekintet nélkül is — addig kell folytatnia, míg a lakosság gazdasági és egészségi érdekei azt megkívánják. Mert a polgármester tisztában van azzal, hogy nem a teljes lakáshiány időleges megszüntetése, hanem a *nép lakásmódjának* egészségi és erkölcsi tekintetben való *emelése az egész vonalon* a lakáspolitikai igazi célja. Egy beható *lakás egészségügyi ankét* megtartását vette tehát a legközelebbi jövőre számba avégből, hogy e felvétel eredményeit a népszámlálás adataival kombinálva, a lakásmód jelenlegi ártaibaiból megállapítsák azokat a követelményeket, amelyeket lakástechnikai, lakáshygiéniai és erkölcsi tekintetben az újjászervezendő intenzív *lakásfelügyelet* már legközelebb megvalósíthatna. A lakásfelügyeletet azonban a polgármester — az angol »sanitary inspectors« mintájára — messzebbmenő közegészségügyi feladatokra, nevezetesen a *tüdővész elleni küzdelemre* is fel kívánja használni. A lakásépítő akciót pedig a polgármester a legszegényebb lakosság sürgős igényeinek kielégítése után a *fővárosi alkalmazottakra* is nagyobb mértékben óhajtja kiterjeszteni. A *kispolgárságon* egyrészt *műhelyházak*, másrészt *önsegélyző* törekvéseik (építészövetkezetek) nagyobb fokú községi segélyezése útján kívánja támogatni. Az inségesekről és a kilakoltakról viszont egészséges *szükséglakások* építésével fog a főváros a jövőben segíteni. De a tanács ki akarja a jövőben küszöbölni e lakásokból azokat, akik a szükséglakásokat jogosulatlanul hosszú igénybevételük folytán sajátos jellegüktől megfosztják. A lakásügy körébe tartozik még két hasznos községi intézmény megalkotása. Az egyik a *lakásügyi békéltető és tanácsadó* hivatal, amely az egyre inkább elszaporodó egyéni és kollektív lakásügyi viták alkalmával

fog a társadalmi békének jó szolgálatokat teljesíteni és számos drága pernek és elkerülhető kilakoltatásnak veheti elejét. A másik a *fakultatív lakásnyilvántartás és közvetítés* intézménye, amely a lakáskeresés idegsorvasztó átkán enyhítene. A »Munkásügyi Szemle« híveinek örömeire szolgálhat az is, hogy a *családi kertek* kedves és okos intézményére is kiterjedt a polgármester alkotó figyelme.

Az előljáróságok mellett már legközelebb felállítandó ingyenes *tanácsadó és felvilágosító hivatalokon*, a népkonyhák mellett a fizető vendégek számára létesítendő olcsó és egészséges *népvendéglőkön* kívül három fontos szociálpolitikai intézménnyel kíván a polgármester a főváros összmunkásságának a helyzetén javítani. Egyfelől a *munkanélküliekről* kíván az eddigieknél nagyobb mértékben gondoskodni, a külföldi kísérletek és helyi viszonyok gondos tanulmányozása alapján berendezendő munkanélküliségi községi pénztár útján. Másodsor a *munkában levő* munkások keresetének állandóságát óhajtja biztosítani a békéltetés megfelelő szervezésével elhárítható munkabeszüntetések ellen. Végül közvetlenül is be akar avatkozni a munkásság érdekében a munkafeltételek szociális szabályozásába, amennyiben egyes vállalkozók a tisztességes munkaadók rovására is a közszállításokat arra használják fel, hogy munkásaik szokásos munkafeltételeinek leszorítása árán jussanak közszállításokhoz. A paritásos, pártatlan vezetés alatt álló *fakultatív békéltető hivatalnak* és az *emberséges munkafeltételek záradékának* »fair wage clause« megvalósításával a jelenlegi ipartörvény szociális hézagait is némileg betöltené a fővárosi közigazgatás.

Bár a székesfővárosnak a polgármester beszédében kifejtett szociálpolitikai programja természetesen nem öleli fel az elméleti községi szocializmus összes pontjait — *qui trop embrasse, mal étreint* — olyan intézmények megvalósítását helyezi közeli kilátásba, amelyek a legelhagyatottabb proletárnak is tudatára juttatják majd azt, hogy a község gondoskodása reá is kiterjed, hogy ő is jogokra és javakra hivatott polgára e nagyrafejlődő városnak. Ezek megalkotásától várhatjuk el, a főváros közszervezetének demokratikus reformja mellett, a polgári és hazafias közszellem megerősödését, a nagy modern osztályellentéteknek idejekorán való áthidalását, a ma még nagyon fogyatékos budapesti lokálpatriotizmusnak megteremtését. Abból az érdeklődésből és elismerésből pedig, amely a fővárosnak eddigi merész szociális kísérleteinél a külföldön is kijutott (lakáspolitikai, kenyérgyár stb.), azt a reményt is levezethetjük, hogy az idegenek Budapestet a jövőben nemcsak mint a Duna legszebb gyöngyét, de mint a szociálpolitikai reformok elismert laboratóriumát is fogják felkeresni.

A fiatalok munkások védelme.

Irta: Dr. Pap Dezső.

A foszfor-tilalomról szóló törvény tárgyalása alkalmával a képviselőház utasította a kereskedelemügyi minisztert, hogy a fiatalok munkások védelméről terjesszen törvényjavaslatot a Ház elé. Ezt az örömdetes ténnyel még örömdetesebbé tette a miniszternek az a kijelentése, hogy utasítás nélkül is foglalkozik már ezzel a kérdéssel s miután így a törvényhozás összes illetékes tényezői egyetértének a szabályozás szükségessége tekintetében, remélhető, hogy fiatalok munkásaink mai siralmas helyzetét nem sokára emberségesebb rendszer váltja majd fel.

Hiába, mint minden téren, a szociálpolitikai alkotások terén is csak az első lépés nehéz. Az első sikereknek szuggesztív hatása ellenállhatlan erővel szorítja még a kételkedőket, a jóhiszemű ellenfeleket is a további

alkotásra. És minél tovább haladunk e téren, annál fényesebben beigazolódik annak az aggodalomnak a talánsága, hogy a munkásság sorsának javítása csak a gazdasági élet fejlődésének rovására történhetik, viszont annak a meggyőződésnek helyessége, hogy a termelés fellendülésének legfontosabb biztosítója ellenkezőleg a munkásság szociális helyzetének javítása. A mi mérvadó politikusaink túlnyomó része végzetes tévedésben szenvedett eddig, mikor azt hitte, hogy az ipar fejlődése érdekében helyesen jár el, ha a fejlődés más egyéb feltételei hiányában, a liberalizmus fehér köpenyébe burkolódzva kiszolgáltatja legalább az alkalmazottakat a munkaadónak. Az erkölcsnek legfényesebb diadala a mi korunkban t. i. éppen annak beigazolásában áll, hogy követelményeinek megvalósítása egyúttal az egyetemes gazdasági célszerűség követelményeinek megvalósítását is jelenti. A humanizmus szent nevében indult meg a múlt században a munkásvédő törvényhozás és ma már nincs elméleti irányzat, nincs politikai párt a magukat gyökeres munkásvédelemre elszánt országokban, mely a gazdasági élet fellendülését első sorban ne a munka feltételeinek a munkát termelő ember javára is tekintettel levő szabályozásában, a társadalom fenmaradását biztosító, azt újra és újra megifjító emberanyag védelmében találná. A munkaügyi jog szabályozásának szüksége ezekben az államokban oly közhely már, melyet nem érintenek a konzervativizmus, liberalizmus, radikalizmus, szociálistizmus stb. jelszavai, olyan mint nálunk már pl. annak felismerése, hogy a kereskedelem biztonsága érdekében szükség van a kereskedelmi és váltójog, a mezőgazdaság érdekében a jelzáloghitelintézetek stb. szabályozására. A munkaadók azokat az áldozatokat, melyeket a munkásság sorsának javítására készségesen vagy kénytelenül hoznak, önmaguknak hozzák: így vásárolta meg magának Németország is, abszolút véve óriási, de az eredményekhez mérten jelentéktelen áldozatokkal páratlan ipari fellendülését.

Elérkezett-e már nálunk nem a kényszerhelyzetből folyó, de a céltudatos, nagy szempontokból kiinduló, meleg szívből fakadó szociálpolitikai alkotás kora — ki tudná azt ma még megmondani. Eddig forró könnyeket hullajtottunk kivándorlóink után és alig vettük észre azokat, kik lábaink előtt a nyomor görcseiben vonaglottak, légvárat építettünk az ipar fejlesztésnek és feláldoztuk az eszményért az embert, aki nélkül pedig az az eszményt nem érhetjük el soha. Eddig úgy voltunk a szociálpolitikával, mint a gyermek, ki nem kívánja még belső lelki szükségletből a művelődés örömeit, de kit kényszerrel kell az iskolába hajtani: így hajtottak bele nemzetközi egyezményekkel a nyugati államok a munkásvédelembe, a nélkül, hogy egy lépést is tettünk volna tovább, mint a meddig a nemzetközi egyezmény kötelez bennünket. Foszfor-tilalom, a nők éjjeli munkájának tilalmazása, a fiatal munkások védelme tekintetében kilátásban levő nemzetközi egyezmény előszeleinek hatása alatt a fiatalok munkások védelme jelzi ezt az irányt. A koncertben részt veszünk, a nyilvánosság előtt szerepelünk, de a hol megszűnik a szerep, a mint magunkra maradunk, megszűnik a művészet szeretete, annak gyakorlása is. Megváltozik-e ez az állapot valahára nálunk is, képesek leszünk-e végre magunk erejéből, becsületéből is részt venni azoknak a nemzeteknek munkájában, melyek közé egyebekben oly szívesen sorozzuk magunkat — és pedig nemcsak egy tetszés szerint kikapott példa szolgáló utánzásával, hanem saját viszonyaink beható tanulmányozása alapján a részletekbe beható önálló munkával: biztosat e tekintetben állítani nem lehet. A jelek azonban kétségkívül kedvezők. A szociálpolitikai képzettség vagy legalább érdeklődés mind általánosabbá válik, a szó, mely sokáig a pusztában hangzott el, mind több megértőre talál és a gazdasági fejlődéssel kapcsolatban cselekvésre serkentő tények hatása mindinkább visszatükröződik magának a parlamentnek és a kormánynak magatartásában is. Nagyon elmaradtunk, azért oly gazdag a program, melyet a múlt kormány ipartörvény-tervezete felölelt, azért

oly nagyok a feladatok, melyeknek megoldását vállalja a mai kereskedelemügyi miniszter — és utóvégre a feladatok nagyságával nőnek nemcsak az egyes emberek, hanem egész nemzedékek is.

× A foszfortilalom kimondása, az iparban alkalmazott nők éjjeli munkájának megtiltása után a legközelebbi szociálpolitikai feladatnak a fiatalok munkások védelmére kell irányulni. × Nemzetfentartási szempontból nem elég az elhagyott gyermekek megmentése, korán túlhalmozott munkával alá lehet ásni a megmentett gyermeknek is egészségét, meg nem felelő munkával erkölcsét, bármelyikkel jövő boldogulásának alapjául szolgáló neveltetését. × A magyar törvényhozásnak az elhagyott gyermekek védelmére eddig már kifejtett nagyszabású tevékenysége csak féleredményeket szolgáltathat, ha a munkára fogott gyermek testi és lelki épségének megóvásáról is nem gondoskodik.

Kétszeresen szükségessé válik ez annak folytán, hogy a munkára fogott gyermekek és fiatalok száma hazánkban is mindinkább emelkedik és e szám még nagyobb emelkedésére van kilátás a nők éjjeli munkájának korlátozása folytán. Másrészt azonban azok a védelmi intézkedések, melyeket ipartörvényünk a gyermek, illetve fiatalok munkások védelmére már is felállít, éppenséggel nem elegendők. Nem volnának elegendők még akkor sem, ha azok végrehajtása kellően biztosítva volna. × Igen, de tudjuk az iparfelügyelői jelentésekből, hogy a munkaadók még ezeket a minimális védelmi rendelkezéseket is az eseteknek mily nagy számában szegik meg, nem is szólva az eseteknek arról a bizonyára még nagyobb számáról, mely az iparfelügyelőknek tudomására sem jut, vagy mely fölött e nemcsak munkásvédelmi feladatokkal túlhalmozott tisztviselők szó nélkül napi-rendre térnek.

× De, mint említettük, magának a törvénynek rendelkezései sem alkalmasak a kiskorú munkás kizsákmányolásának megakadályozására. Az ipartörvény rendelkezései nem is érvényesülhetnek pl. azokban a foglalkozásokban, melyeket annak 183. §-a a törvény hatálya alól kifejezetten kivesz; nem érvényesülhetnek tehát pl. a háziiparban, a bányászatban és kohászatban és a közönséges napszámos munkában sem, amelyek közül pedig különösen az első oly nagy számú és végtelenül elszomorító példáit mutatja a fiatalok túlmunkáltatásának, hogy törvényi beavatkozásról kellene gondoskodni ennek megakadályozása végett még az esetben is, ha magának az ipartörvénynek rendelkezései saját érvényességének területén kielégítőeknek bizonyulnának. ×

Tényleg azonban sem az ipartörvény, sem annak végrehajtása nem állott eddig a fiatalok munkások védelme szempontjából feladatának magaslatán. Eltekintve a tanoncoktól, akikre nézve rendelkezései szintén nem kedvezőbbek, két szakaszban foglalkozik a törvény a fiatalok munkások védelmével: a 115. és 116. §§-ban. Az első szerint tíz éven aluli gyermeket egyáltalán nem, 10 évet meghaladott, de 12 évet még el nem ért gyermeket pedig csak az iparhatóság engedélyével szabad gyárakban alkalmazni. Az engedély, tekintettel a fennálló népoktatási törvényekre is, csak akkor adandó meg, ha az iskola rendszeres látogatása a gyárban való alkalmazással megegyeztetetők mutatkozik. Kik a 12 éves kort meghaladták, de a 14 éves életkort még be nem töltötték, gyári munkában naponként csak 8 óra hosszat foglalkoztathatók. Oly ifjak pedig, kik a 14 éves életkort betöltötték, de a 16 évet még el nem érték, naponként csak 10 órai munkaidőre alkalmazhatók. Éjjeli munkára, azaz esti 9 órától reggeli 5 óráig, tizenhat éven aluli gyári munkások általában nem alkalmazhatók, oly iparágaknál azonban, melyek üzése »éjjeli munka nélkül fennakadást szenvedne«, az iparhatóság — tekintettel a tanonc testi fejlettségére — megengedheti, hogy a 16 éven aluli, de 14 évesnél nem fiatalabb munkások a törvényileg megállapított munkaóráknak legfőlebb felét (tehát legfőlebb 5 órát), éjjeli munkában dolgozzák le. A 116. §. szerint pedig a

16 évet még be nem töltött munkások vagy éppen nem, vagy csak bizonyos feltételek mellett alkalmazhatók azon iparágakhoz tartozó gyárakban, melyek egészségteleneknek vagy veszélyeseknek nyilvánítottak és egyáltalában csak oly munkára alkalmazhatók, mely egészségüknek nem ár és testi fejlődésüket nem gátolja. Az egészségtelen és a veszélyes iparágak lajstromát a kereskedelemügyi miniszter rendeletben fogja megállapítani, amelyben meg kell határozni azokat a feltételeket is, melyeknek megtartásával 16 éven aluli munkások ily iparágakban vagy azok némelyikében alkalmazást nyerhetnek.

Nézzük csak közelebbről, hogy festenek az életben ezek a rendelkezések és hasonlítsuk csak össze egynéhány más államnak munkásvédelmi törvényhozásával.

Mindenekelőtt meg kell állapítani, hogy ezek a védelmi intézkedések csak a gyári munkásokra vonatkoznak, védelmi intézkedéseket ezeken kívül csak az iparostanoncok tekintetében tartalmaz a törvény. Nem létezik azonban semmiféle korlátozás az üzletekben, irodákban alkalmazott fiatalok tekintetében, továbbá a szoros értelemben vett ipari munkára alkalmazott oly személyek tekintetében, kik sem tanoncoknak, sem gyári munkásoknak nem tekinthetők. Ez utóbbiak kategóriája tekintetében csak az az egy megszorítás létezik, hogy 15. életévük betöltése előtt munkakönyvet nem kaphatnak. De ha e feltétel teljesülése után megkapták a munkakönyvet, vagy ha ipari munkára, bár munkakönyv nélkül, fiatalabb korukban is alkalmazták őket (pl. mint napszámosokat): a törvény nem akadályozza meg, hogy a védett kor határának eléréséig, ami tanoncoknál és gyári munkásoknál a betöltött 16. év, akármilyen súlyos, egészségtelen vagy veszélyes munkára, akár egyfolytában 24 óráig, tehát éjjel is ne foglalkoztassa őket a munkaadó. Kereskedősegédeknek, irodai alkalmazottaknak, 15. évüket betöltött iparossegédeknek, egyáltalában az iparban alkalmazott mindazoknak a fiatalokéknak, kik sem tanoncok, sem gyári munkások, semmiféle védelmet nem nyújt tehát a törvény.

A 115. §. megengedi — és pedig »tekintettel a népoktatási törvényekre« — már a 10. életévét meghaladott gyermek foglalkoztatását. Már most »a népoktatási törvények«, az 1868:XXXVIII. t.-c. 1. §-ának rendelkezése szerint a gyermek a 6. évétől a betöltött 12-ik évéig terjedő hat évig mindennapi, további 3 évig pedig, vagyis 15. életéve betöltéséig ismétlőiskola látogatására köteles. Előbbiben a tanórák száma, bele nem értve a testgyakorlatot, mezőgazdasági és kertészeti gyakorlatokat, legalább 20, legfőlebb 25. Mint egyeztethető össze a népiskola látogatásának kötelezettségével éppen a gyári munka, ezt igazán bajos megmondani. Szerencsére az ipartörvény egyáltalán nem korlátozza a 10—12 éves kis munkások munkaidejét; a napi 4—5 órás iskolai munkaidőn túl szabad azokat foglalkoztatni, ameddig jól esik. De még ha úgy értelmeznők is a törvény hallgatását e tekintetben, hogy alkalmazni kell a 10—12 éves munkásokra is a 12—14 évesek tekintetében felállított azt a szabályt, mely szerint azok »gyári munkában naponként csak 8 órát foglalkoztathatók«, kitűnik, hogy az iskolaköteles 10—12 éves munkások iskolai és gyári foglalkoztatási ideje együtt felrughat naponta 12—13 órára, amiből 4 óra éjjeli munka is lehet, helyzetük tehát még súlyosabb lehet, mint a 16 éves munkásoké.

Ausztriában a 12. életév betöltése előtt egyáltalán tilos a gyermeket rendszeres ipari munkára fogni. 12—14 évig is csak annyiban, amennyiben az a gyermek egészségét hátrányosan nem befolyásolja, testi fejlődését nem akadályozza és a törvényes iskolalátogatási kötelezettségnek útjában nem áll. A Németbirodalomban az üzemek tekintélyes részében 13 évesnél fiatalabb, a többi üzemekben pedig 12 évesnél fiatalabb gyermekeket egyáltalán nem szabad alkalmazni; ez utóbbiakat azonban a 13. életév betöltéséig esteli 8 és reggeli 8 óra közt, továbbá a délelőtti oktatás előtt semmi esetre sem szabad foglalkoztatni és a napi foglalkoztatás három óránál, hivatalos iskolai szünet alatt négy óránál hosszabb egyáltalán nem lehet.

Franciaországban általában a 13. életév betöltése előtt nem foglalkoztathatók a gyermekek és csak kivételesen foglalkoztathatók már a 12. év betöltése után, ha t. i. a népiskolalátogatási kötelességüknek már eleget tettek és orvosi igazolvány igazolja testi alkalmasságukat. Nagybritanniában a 12 évesnél fiatalabb gyermek egyáltalán nem fogható munkára és munkaideje megfelelő beosztással, 14. évének betöltéseig, textilüzemekben heti $27\frac{3}{4}$ óránál, nem textil gyárakban és üzemekben heti 30 óránál, otthonmunkában pedig heti 39 óránál hosszabb nem lehet. Hogy más példákat ne idézzünk, a felhozottakból is látni való, hogy a gyermekvédelem szempontjából, amennyiben e tekintetben egyáltalán rendelkezik is, ipartörvényünk messze elmarad a külföldi törvényhozások mögött és a mai kor humanizmusának mértékét egyáltalán nem üti meg. A mai korét? Nem üti meg az még a múlt század negyvenes éveinek humanizmusát sem. Hiszen a gyárak jogviszonyairól szóló 1840: XVII. t.-c. 6. §-a is, nem mint ipartörvényünk 10, hanem legfőlegb csak napi 9 óráig engedi foglalkoztatni a 16. évüket még be nem töltött gyári munkásokat.

Még sokkal rosszabbul állunk azonban a gyermekmunkás-védelem szempontjából a testi épségnek és egészségnek nem éppen a túlságos munkaidőből származó veszélyei tekintetében. Hiányos törvényünk a tekintetben, hogy nem éri utol a gyermekmunka minden nemét; hiányos, hogy amennyiben rendelkezik is, rendelkezései távolról sem kielégítőek; rendelkezéseinek és tilalmainak végrehajtása siralmas, — de a legszembetűnőbb ez talán éppen ama rendelkezése tekintetében, mely előírja, hogy bizonyos veszélyes munkákra a 16. évüket még be nem töltött gyermekek vagy egyáltalán nem, vagy csak bizonyos feltételek betartása esetében alkalmazhatók és mely a kereskedelemügyi miniszterre bízta az egészségtelen és veszélyes iparágak lajstromának, továbbá, amennyiben ez nem feltétlenül tilos, ez iparágakban a fiatalok munkások alkalmazásának feltételeit. Huszonhat év telt el az ipartörvény megalkotása óta, de oly iparágat, melyben a fiatalok munkások foglalkoztatását eltiltani vagy egészségük, testi épségük megóvása érdekében bizonyos feltételekhez kötni érdemes volna, a kereskedelemügyi miniszter eddig egyet sem talált. A veszélyes iparágak jegyzéke 26 év után még mindig hiányzik. Pedig csak le kellett volna másolni a németországi, franciaországi, belgiumi, olaszországi stb. rendelkezések ide vonatkozó gyűjteményét, ha már nem tudunk a magunk eszéből, de akartunk volna legalább a törvényi rendelkezésnek megfelelni. Azt gondolná az ember, hogy a vegyészeti ipar, a téglagyártás, az üvegyártás, a malomipar stb. — hogy a különböző kézműves- és háziiparokról ne is szóljunk — egyáltalán nem foglalkoztat nálunk gyermekkezeket, vagy ha igen, oly egészséges viszonyok közt, hogy rendelkezni e tekintetben talán ezért nem érdemes. Más meggyőződésre jutunk azonban, ha elolvassuk az iparfelügyelők jelentéseit, folyton visszatérő súlyos panaszait éppen a gyermekmunkával elkövetett számtalan visszaélés, továbbá az iparhatóságoknak e visszaélésekkel szemben tanúsított közömbössége fölött; ezeket a gyáripar tekintetében, Chyser Bélának »A gyermekmunka Magyarországon« című szomorú könyvecskéjét pedig a kézműves-, házi- és utcai ipar tekintetében.

A gyermekmunka, de általában a fiatalok munkások fokozottabb védelmére tehát viszonyaink immár túlon túl megérttek. Mily irányban történjék a szabályozás? Felmerül itt első sorban a tanviszony megfelelő rendezésének szüksége, ha nem is éppen a gyermekvédelemről szóló törvény keretében. A jogszabályok és az élet szükségletei e tekintetben ma egyáltalán nem fedik egymást. Előbbiek a tanviszonyt, mint az egyház a házasságot, felbonthatatlannak kívánják tekinteni: az élet pedig azt bizonyítja, hogy éppen bensőségénél fogva mi jó sem várható attól a viszonytól, melyben akár a mester a tanítványtól, akár a tanítvány mesterétől okkal vagy ok nélkül, de minden áron szabadulni akar. Bizonyára nehéz probléma

ez, a szociális kérdések egész komplexumában talán egyike a legnehezebbeknek, de hogy a mai állapot éppen a gyermekvédelem szempontjából tovább fenn nem tartható, alig szenvedhet kétséget.

Nemcsak a tanviszonyban, hanem a gyermekek és fiatalok foglalkoztatásának minden ágában érvényesülni kell továbbá az egészség, az erkölcs és a nevelés követelményeinek. A cél szempontjából pedig korántsem elég az, ha a gyermekmunkát csak az ipartörvénynek egészen más szempontokból körülhatárolt területén védjük meg. A német birodalom 1903. évi gyermekvédelmi törvénye is éppen azon a gondolaton alapszik, hogy a gyermek kizsákmányoltatása csak annak mindennemű foglalkoztatását utólérő szabályozással akadályozható meg. Különbséget tesz ugyan tehát ez a törvény a foglalkoztatási ág természete szerint, nevezetesen aszerint, amint a gyermeknek műhelyben, kereskedői, közlekedési, vendéglői és italmérői iparban, színházakban és nyilvános mutatványoknál, árúk kihordásánál és küldöncként való foglalkoztatásáról van szó, semmi esetre sem szorítkozik azonban a gyermeknek az ipartörvény szerint minősülő iparban való foglalkoztatására, sőt bevonul a családba és még a család gyermekének a család körében való foglalkoztatását is feltételekhez köti. Éppen úgy az angol törvényhozás sem maradt meg a tulajdonképpeni iparban alkalmazott gyermekek védelmének. Azoknak a gyermekeknek érdekében, kik nem részesülnek az 1901. évi Factory and Workshop Acts (Gyári- és műhelytörvény), az 1872. és 1887. évi Mines Regulation Acts (Bányatörvények), a nyílt üzletekről és irodákról szóló Shop Hours Act (Az üzleti órákról szóló törvény), a Prevention of Cruelty to and Protection of Children Act (A kegyetlenkedés megakadályozásáról és a gyermek védelméről szóló törvény) oltalmában, 1903-ban meghozta a Street Trading Act-ot (Az utcai árúsításban alkalmazott gyermekek védelméről szóló törvény), hozott továbbá még ugyanabban az évben oly törvényt, mely a helyhatóságokat jogosítja fel arra, hogy a gyári- és műhelytörvény által nem oltalmazott gyermekek védelméről saját hatáskörükben gondoskodhassanak. — Szóval, ha gyermekvédelmi törvényt hozunk, nem maradhat meg a mi törvényünk sem pusztán az iparban alkalmazott gyermekek védelmének.

Természetesen, minél szélesebb körökre terjed ki a törvény, annál nehezebb végrehajtása is. Fel kell tehát szabadítani első sorban iparfelügyelőinket munkásvédő tevékenységük eddigi békői alól. Ne legyen tovább a kézműipari üzem oly szentély, melybe az állami feladatok legnemesbikét teljesítő iparfelügyelőnek tilos a belépés. De ne vonassék ki ellenőrző hatalma alól még az otthon üzött ipari munka sem. Szociálpolitikai tevékenységről lévén szó, a mi autonóm helyi hatóságainkra, úgy, mint az angol törvényhozás éppen gyermekvédő törvényeiben, általában — tisztelet a kivételeknek — nem igen számíthatunk, de számíthatunk tán másra, arra, amire számít a Németbirodalom gyermekvédelmi törvényhozása. A Németbirodalomban a gyermekvédelmi törvényhozást a tanítók indították meg, a törvény rendelkezései betartásának ők a leghivatottabb ellenőrei is. Ha a törvényhozás és a kormány megérteti a nép nevelőivel ennek a feladatnak magasztosságát, az eredmény nem maradhat el. Talán megközelíthetjük így azt az eredményt, amelyet elért különösen a német gyermekvédelmi törvényhozás. Megközelíthetjük talán annak dacára, hogy belőlünk hiányzik a németek sikerének másik okozója, t. i. a németet jellemző az a szellem, melynél fogva az államhatalom minden rendelkezését, még a közrendőrnek parancsát is engedelmesen fogadja és önként megvalósítja; az a szellem, amelyről Cawès, a párisi egyetem tudós tanára a francia törvényes munkásvédelmi egyesületnek éppen a gyermekvédelemről szóló tárgyalásain a következőket mondotta: »Más országok, más erkölcsök. Ha megállapítjuk, hogy a törvénynek nincs módjában bizonyos határokon túlmenni« — (az ellenőrzésről volt szó) — »talán sajnálhatjuk, hogy nálunk nem olyanok az erkölcsök.«

Alaki kártalanítási jogunk továbbfejlesztésének iránya.

Irta: **dr. Vályi Sándor**, kir. ítélőtáblai bíró, a budapesti munkásbiztosítási választott bíróság elnöke.

E tárgyra vonatkozó megelőző közleményekben¹⁾ kifejtettem munkásbiztosítási jogunknak a *járadékelméletre* vonatkozó *alapelveit*. Reámutattam arra, hogy a *járadékfogalom* értelmezése kérdésében az eddigi birói gyakorlat mily álláspontra helyezkedett; a baleseti judikatura a kártalanítást megállapító szervek életműködését, azoknak eljárási gyakorlatát mily irányban befolyásolta.

A konkluziók és tanulságok levonása előtt a kártalanítási jog körébe vágó néhány mellékkérdésre kell még kitérnem, különösen azokra, melyeket érintő jogfejlődésünk még meg nem állapodott:

1. *Az igénylő fél petitumának befolyása a kártalanítási eljárás irányára.*

A baleseti kártalanítás *hivatalból* állapítandó meg a sérült vagy hozzátartozói részére. Úgy a pénztári, mint a birói kártalanítási eljárásnak alapelve: a *hivatalbóli nyomozás*. Ezt az elvet még kiterjeszti az állami hivatal birói tanácsának 7. sz. *elvi határozata*, mely szerint a nevezett felső bíróság az elsőfokú ítéletnek törvényesen megengedett felebbezés alapján felülbirálásánál azt az *igénypontot*, amelyre a felebbezés vonatkozik, *hivatalból* megvizsgálja és az igénypont alapján a köteles szolgáltatást törvényes mértékben *hivatalból* megállapítja, az igény alaptalansága esetén pedig azt elutasítja, tekintet nélkül arra, hogy melyik féltől ered és meddig terjed a felebbezési kérelem.

Mégis a birói eljárási rendeletnek vannak oly intézkedései, melyek a fél részére a per tárgya feletti rendelkezési jogot biztosítják s megengedik, hogy a fél az érvényesítendő igény terjedelmére befolyást gyakorolhasson. Így az Elj. Rend. 54. és 221. §-ai a pénztári s a választott bírósági határozatok elleni felebbezések lényeges tartalmi kellékeiül írják elő annak kifejezését, hogy a fél a határozatot vagy ítéletet mely részben tartja magára sérelmesnek s azokat *mily terjedelemben* támadja meg. Ennek csak az lehet az értelme, hogy a bíróság a felebbezéseket az ítéletnek megtámadott részei keretén belül van hivatalból felülbirálni; tehát a félnek felebbezési kérelméhez kötve van. Ugyanezt fejezi ki az az eljárási szabály, amely szerint igénylők a felebbezéstől és közvetlen keresetüktől egész terjedelemben vagy valamely igénypontra nézve elállhatnak vagy másodfokon a felebbezést vagy felfolyamodást visszavonhatják. (Elj. Rend. 94. és 338. §§.)

Felmerült már most az a kérdés, hogy ha a fél a pénztárnál tett igénybejelentésében vagy a bíróság előtti eljárás folyamán bizonyos járadék-nemre támasztott igényt, ez a kérelem az eljárásra nézve mértékadó-e, vagy pedig erre való tekintet nélkül a hivatalból megállapított tények szerint igénylőt megillető járadék-nemnek megfelelő eljárás folytatandó-e le? Különösen mindennapos eset, hogy a pénztári álláspont szerint csak időleges járadékigénnyel bíró fél az erre nézve előirt eljárás keretében állandó járadékot igényel. Az eljárás hivatalbóli jellegének az felelne meg, hogy amennyiben a bíróság álláspontja szerint is a munkaképességcsökkenés muló, úgy az állandó járadék iránti eljárásra való áttérés mellőztessék. Mégis az időleges járadékfogalom határozatlanságát s azt a körülményt tekintve, hogy a fél az időleges járadékigénnyel e minőségben elbirálása után sem zárható el attól, hogy maradandó munkaképtelenségnek

¹⁾ L.: e lapok I. évf. 23. és 24. számaiban „Alaki kártalanítási jogunk fejlődése“ cím alatt.

vitatása alapján állandó járadékigényének elbírálását szorgalmazza, a bírói gyakorlat nézetem szerint igen helyesen helyezkedett arra az álláspontra, hogy az említett esetben a fél kérelmét mértékadóul s az eljárás változtatására elegendő okul kell tekinteni. Ennek az álláspontnak kifejezője az állami hivatal bírói tanácsának 1. sz. teljes ülési határozata is, mely szerint: »Ha a választott bíróság állandó járadékigényt lát fenforogni vagy az igénylő állandó járadékra igényt terjesztett elő, a választott bíróság az időleges járadék tárgyában hozott kerületi pénztári határozat elleni felebbezés elbírálását mellőzni s az iratok közlése mellett az országos pénztár igazgatóságát az állandó járadékigény feletti határozathozatalra felhívni köteles.¹⁾

Meg kell azonban jegyezni, hogy az igénylő fél petitumának az eljárás változtatását eredményező hatálya a munkásbiztosítási eljárásban mégis csak *kivételesen* érvényesülhet akkor, ha a félnek magasabb hatáskörű fórum előtti eljárást célzó többletigénye vár megoldásra. Fordítva ez már nem állhat meg. Így pl. ha a kártalanításra igényt támasztó fél, kit a pénztári vagy bírói álláspont szerint *állandó* baleseti kártalanítás illet, kifejezetten csak időleges járadékra tenne is igénybejelentést, az állandóról az időleges eljárásra átmenetelnek nem volna helye, mert ez ellenkezne a járadékmegállapítás hivatali jellegével.

2. Átmenet egyik kártalanítási eljárásról a másikra.

Az állami hivatal 5. sz. elvi határozatában is elfoglalt álláspont szerint a gyakorlat eleinte affelé hajlott, hogy bizonyos eljárás szerint megindult kártalanítási ügy keretében az eltérő eljárást feltételező igényt nem lehet elbírálni; vagyis az »egyéb« kártalanítás iránt folytatott ügyben bizonytalan időre szóló (állandó jellegű) járadék meg nem ítélt, valamint fordított értelemben sincs átmenetnek helye egyik járadékigényről a másikra, ugyanannak az ügynek keretében.

Az 1. sz. teljes ülési határozat ebben a tekintetben is lényeges irányváltozást jelent, mert annak elvi álláspontja szerint az állandó kártalanítási eljárásra mindenkor át kell térni, ha akár hivatalból észlelt adatok alapján, akár a fél kérelme szerint a magasabb hatáskörű bíróság vagy pénztár határozathozatalának szüksége tűnik szembe. Ennek felel meg az újabb határozatokban már megállapodottan követett az a bírói gyakorlat, hogy a magasabb hatáskörű pénztári vagy bírói eljárás keretében a kisebb igény akadálytalanul eldönthető. Vagyis az állandó járadékügyben a muló munkaképességveszteségen alapuló időleges járadékigény is határozat és ítélet tárgya lehet akképen, hogy a megítélt járadéknemnek megfelelő perjogi hatályok (pl. az előzetes végrehajthatóság) alkalmazhatók. A magasabb hatáskörű fórumról és eljárásról tehát az alsó fokúra áttérni szükségtelen. Viszont az alsó fokú eljárást az annak keretében felmerülő állandó járadékigény esetén abba kell hagyni s át kell térni a magasabb hatáskörű kártalanítási útra.

3. A kártalanítási igények elutasítása.

A T. 90. §. és az Országos Pénztár alapszabályai 90. §-ainak értelmezésén alapuló állandó gyakorlat, hogy baleseti kártalanítási igények elutasítására csak az Országos Pénztár bír hatáskörrel. Ily tárgyú határozatok tehát csak a táblai székhelyeken működő választott bíróságok előtt tételhetnek jogorvoslat tárgyává.²⁾

¹⁾ Tapasztalat szerint csak nagyon elvétve akad baleseti sérült, ki munkaképességcsökkenésének muló jellegét elismerné, a fennidézett határozat álláspontja tehát az időleges kártalanítási ügyeknek a minimumra leszállását eredményezte s ismét az ügyek *centralizálásával* a perenkívüli és pères kártalanítási ügyeket csaknem kizárólag az Országos Pénztár és a táblai székhelyen működő választott bíróságok elé utalta.

²⁾ L.: Á. Mb. H. 1910 december 5-én V. 197/1. sz. a. kelt leiratát:
»Ha a kerületi pénztár a fél által előterjesztett baleseti kártalanítási igényt kizártnak tartja (pl. biztosítási kötelezettség, figyelembe vehető munkaképességcsökkenés, vagy a baleset üzemi

4. Az állandó baleseti kártalanítás meghatározásának kezdő időpontja.

A 14. sz. elvi határozat értelmében a bíróság azt a gyakorlatot követi, hogy minden baleseti kártalanítási igényt annak törvényileg szabályozott esedékességi kezdeti időpontjára visszamenőleg (tehát a balesetet követő 11-ik hét kezdetétől vagy a betegsegélyezési táppénz korábbi beszüntetésének napjától) állapítja meg. Az országos pénztár ettől eltérő eljárást követve állandó járadékot csak attól az időtől kezdve állapít meg, amikor főorvosa véleménye szerint a sérült állapota kialakult. Ebből az az anomália származik, hogy a járadék gyakran kétféle számítási alapon — tehát a hivatalbóli megállapítás elve ellenére — van meghatározva; pl. az ideiglenes járadék más összegű munkakeresmény alapján számíttatik ki, mint az állandó.

5. Az »egyéb« baleseti kártalanítás fogalmi határvonalainak határozatlansága.

Az időleges járadékigény határvonala egészen bizonytalan, mert bírói gyakorlatunk a munkaképességcsökkenés muló jellegének időbeli határára nézve még határozottan nem foglalt állást. Ennek gyakorlati hátránya azonban kevésbé érezhető. Mert alig akad baleseti sérült, ki a 10 heti gyógykezelési időn túl terjedő baleseti következményeket muló jelentőségűeknek elfogadná. Legtöbb igénylő már csak szerencsepróbaképpen is állandó járadékot igényel, mely bejelentés alapján azután az igény végeldöntését eredményező eljárás kellő időben megindulhat.

Az ideiglenes járadék egyik kriteriumának: »ha a sérült további gyógykezelésre szorul« kitételnek értelmezése szintén kevés kontroverziára adott alkalmat, mert a balesetet követő gyógykezelés befejezésének pozitív ténye, mint az orvosi véleményeken alapuló tárgyi mozzanat, mindenkor teljes határozottsággal megállapítható. És a gyógykezelés tartama alatt a sérültek se igen panaszkodnak, mert a 10 heti betegsegélyezési időn túl terjedő gyógykezelés befejezéséig teljes munkaképtelenségnek megfelelő járadékot huznak.

De már lényeges nehézségekkel jár az ideiglenes járadék másik változatának gyakorlati alkalmazása. Ez a fogalom meghatározás: »ha a sérült állandó munkaképtelensége vagy munkaképességcsökkenésének foka nem állapítható meg véglegesen« teljesen labilis, mert annak alapja nem objektív tény, hanem a baleseti sérült állapotára s annak végleges kialakulására vonatkozó szakkérdés.

Már pedig magában véve a munkaképtelenségi állapot fennforgásának és mértékének kérdése is rendkívül elasztikus, mennyivel bizonytalanabb és kevesebb pozitivitással meghatározható az állapot véglegességének be- vagy be nem következése. Ennek értelmezése a törvény közelebbi meghatározása hiányában egészen egyéni felfogásoktól függő kérdés, amelyben egyöntetűség és következetes álláspont alig érhető el. És még teljesen tisztázatlan, hogy a végleges kialakulás előfeltétele be- vagy be nem következésének megállapítására ki legyen az illetékes: a pénztári orvosok, a bírói orvosszakértők, a pénztár autonom szerve, vagy a bíróság? S ezek felfogásának kollíziója esetén melyik legyen a mértékadó?

Nincsen tehát precizírozva, hogy a pénztár a felebbezheterlen intézkedéseken alapuló ideiglenes kártalanítással a járadékügy végleges rendezését meddig és mily kautelák mellett tarthatja függőben.¹⁾

jellegének hiánya miatt) a vonatkozó iratokat alakszerű határozat mellőzésével terjessze fel az országos pénztárhoz,

mert a pénztárnak az az eljárása, hogy az itt említett fölterjesztés helyett saját igazgatósága útján intézte és utasította el a baleseti igényt, azt eredményezte, hogy igénylő az igazgatóság határozata ellen is felebbezvén, a per fokozatos felebbvitellel minden fórumon végig hurcoltatott és mégis ott áll az ügy, hogy igénylő még most is érvényesítheti igényét az országos pénztárnál és fokozatos felebbvitellel a már igénybe vett két bírói fórumon is. A törvény helyes értelmezésével ilyen visszás, teljesen felesleges munkával járó s a felekre minden előnyt nélkülöző eljárás nem fordulhat elő. (Mb. K. IV. évf. 53. sz.)

¹⁾ Az Állami Hivatal egyik határozatában erre nézve a következő elvi kijelentés található: »A Hivatal nem tartja indokoltnak és megengedhetőnek, hogy az igénylő az 1908 február 9-én történt baleset óta eltelt több mint 1—2 éven át csak ideiglenes járadékkal kártalaníttassék.« (1909 I. bal. 25/12. sz.)

Pedig az állandó járadék megállapításának késleltetése a félre nézve nagy sérelmet jelenthet, ha az ideiglenes járadék a törvényes mértéken aluli összegben állapított meg. Mert kezdetben a baleseti sérült helyzete, nyomora súlyosabb és a mindennapi megélhetéshez szükséges kártalanítás teljes összegét a baleseti sérültek s hozzátartozóik ideiglenesen sem nélkülözhetik.

Az az utólagos orvoslás tehát, melyet a csak hónapok és évek múltán megindítható birói eljárás útján lehet elérni, a feleket az eddig kiállott és létfenntartásuk veszélyeztetésével járható szenvedésekért nem kárpótolhatja. Jelenleg is legtöbb panaszra és elégedetlenségre épen az ad okot, hogy a kártalanítási ügy végleges rendezése hosszasan késik, mert a pénztári orvosok álláspontja szerint a sérült állapotában még változás remélhető; holott maga a sérült állapotát már végleg kialakultnak tekinti. Eddig ezt az eltérést a bíróság a közvetlen kereset alapján folyamatba tett eljárás útján tisztázhatta. Az állami hivatalnak előző cikkemben felhívott legújabb határozata szerint a fél ezután csak felügyeleti panaszúton kérhetne jogsegélyt és így a közigazgatási eljárás keretében dönttetnék el az a kérdés, hogy a sérült fél állapota már véglegesen kialakult-e s a pénztár ezzel ellenkező alapon helyesen tagadja-e meg az állandó kártalanítási eljárás folyamatba vételét? Nézetem szerint ez nem vezetne jóra, mert az általános jogérzetbe ütköznék, ha magánjogi természetű igény érvényesítése a birói útról — habár csak ideiglenesen is — elzáratnék. Es a felügyeleti út nem is alkalmas annak eldöntésére, hogy a kártalanítási igény birói érvényesítésének ideje s feltétele bekövetkezett-e?

A kettős hatáskörből származó bonyodalmak tehát egész vonalon elkerülhetetlen Scyllák és Charibdisek veszedelmét idézték fel. Ennek illusztrálásául utalok még a birói gyakorlat által eddig kevésbé tisztázott következő részletkérdésekre:

a) A baleseti sérült állapota kialakulásának van-e egyáltalán véghatára, vagy fokozatos javulás esetén az ideiglenesség fenttartható-e és átalakulhat-e időlegessé?

β) A kerületi pénztár jogosítva van-e többször folytatólagos határozatokat hozni, mily időhatárokon belül és hányszor?

γ) Ha az állandó járadékot élvező fél a kártalanított balesettel kapcsolatosan vagy attól függetlenül újból megbetegszik, további gyógykezelésre szorul, vagy újabb üzemi baleset következtében kerül ismét pénztári gyógykezelés alá, e körülmények a megállapított járadékigény élvezetére bírnak-e s mily befolyással? És mely új igényeket eredményeznek?

Ily esetekben azon a címen, hogy igénylő újból gyógykezelésre szorul, vagy munkaképességcsökkenésének foka ismét alakulásnak van kitéve, ideiglenesjáradék megállapításának van-e ismét helye? Az ideiglenes gondoskodás jellegével biró intézkedés és határozathozatali jogkör visszaszáll-e a kerületi pénztárra és a szűkebb körű választott bíróságra? S ha igen, úgy ezek a határozatok az állandó járadék tárgyában tett jogerős rendelkezések hatályát érinthetik-e és pedig mily korlátok között?

Eredmények:

A járadékfogalommal összefüggő kártalanítási joggyakorlat fejleményeinek tanulságául levonhatjuk azt az *eredményt*, hogy az összes baleseti kártalanítási ügyekben való határozathozatali jogkör az *országos pénztári hatáskörében összpontosult*. Az időleges járadékügyek elapadtak. Az ideiglenes kártalanítás kérdései — a birói útról elzárva — csak bonyodalmak és elégedetlenség felidézésével vannak napirenden. Annyi bizonyos, hogy ezen változtatni kell! Csak az a kérdés, hogyan?

Nézetem szerint egyedül célravezető reform: a *járadékok közötti fogalmi és hatásköri eltérések kiküszöbölése* s az eljárás oly irányú szabályozása, hogy minden baleseti kártalanítási ügy kezdetétől, véglebonyo-

lításáig ugyanazon pénztárnak és elsőfokú jogorvoslat esetén ugyanazon vál. bíróságnak hatáskörébe utaltassék. Az e célból megvalósítandó szervezeti reform egyik módja: az összes ügyeknek az országos pénztárhoz utalása a gyakorlatban kivihetetlen. Marad a másik mód: a kártalanítási ügyek mérsékelt decentrálizációja.

Ez alatt azt értem, hogy hazánk minden nagyobb forgalmú és kereskedelmi emporiumában a kerületi pénztárak olyan színvonalra emelendők, hogy azok a munkásbiztosítási jog szellemének és korszerű követelményeinek megfelelő ügykezelésre alkalmasak és képesek legyenek.¹⁾

E szervezeti reform mellett következő érveket hozhatom fel:

Nézzük előbb a kérdés elvi oldalát.

A munkásbiztosítás egyik alapeszméje: az önkormányzat, vagyis az ügyeknek a biztosítás terheit viselő érdekelttség lehető tágkörű bevonásával való intézése. Már most kérdelem, hogy a kártalanítási ügyekben való határozathozatal tekintetében a túltengésig kifejlődött központosítás megfelel-e ennek az eszmének. Nem inkább az autonómiának meghamisítása-e az az eljárás, hogy a kártalanítási ügyek sablonszerű előkészítés után százával terjesztetnek a csak havonként egybeülő, más fontos ügyekkel is túlterhelt s így a baleseti ügyeknek csak regisztrálására képes országos pénztári igazgatóság elé? Ahelyett, hogy minden egyes pénztárnak e célból megfelelőleg szervezendő járadékmegállapító bizottsága a körzetében előfordult balesetektől származtatott igényeket esetenként venné gondos tárgyalás alá.²⁾ Ilyen eljárással oszlanék meg a járadékmegállapító hatáskör a legigazságosabb és legdemokratikusabb alapon az arra hivatott érdekelttség között. Vagy éppen csak budapesti munkaadók és munkások volnának az autonómia gyakorlásának letéteményesei?

Az átszervezendő kerületi pénztárakat nemcsak megfelelően begyakorlott tisztviselői karral, de szakszerűleg kiképzett orvostestületekkel, jól felszerelt rendelő-intézetekkel és kórházakkal is el kellene látni. Könnyen elképzelhető, hogy így az eljárás mennyivel gyorsabb és olcsóbb lesz akkor, ha a baleseti sérülteket nem kell 2-3-szor Budapestre felutaztatni pénztári orvosi felülvizsgálat és bírói szakértői megvizsgálások céljából. És a sérültek a balesethez vagy lakhelyükhöz közeli helyen mennyivel gyorsabban és viszonyaiknak megfelelőbb módozatok mellett érhetnék el az első segínyt, a baleseti sérülések sikeres gyógyítására irányuló speciális gyógykezelést végre minden irányban a helyileg központosított jogsegélyt.³⁾

Nem szabad figyelmen kívül hagyni azt sem, hogy a munkásbiztosításnak új érdekelttségi körökre s a szociális gondoskodásnak új területeire (aggkori, rokkantsági, munkanélküliség elleni biztosításra) kiterjesztése (nemsokára elkerülhetetlen lesz. A természetes fejlődés, valamint a kártalanítási ügyek felújítása is rohamos ügyszaporulattal jár. Ha az országos pénztár már is monstruózussá vált apparátusával most sem képes a kártalanítási ügyforgalmat a kívánatos gyorsasággal lebonyolítani, mire való volna a központosítás további túlhajtása?

Szinte hallom az ellenvetéseket:

Hogy a balesetbiztosítás költségeinek aránylagos megosztása, az egyseges üzembesorozás s a kártalanítás egyöntetűsége csak központosítás mellett érhető el. Továbbá, hogy a kerületi pénztárakra megnyugvással nem lehet reábizni, hogy az autonómiát függetlenül, minden beavatkozástól

¹⁾ A kisebb helyeken levő pénztárak pedig beszüntetendők. A legszükségesebb adminisztratív teendők helyi ellátását és a felekkel való érintkezés közvetítését vagy a közigazgatási szervekre vagy bizalmi férfiakra lehetne ruházni.

²⁾ Természetesen szabályozandók volnának e bizottságok ügyvitele s eljárásának módja és korlátjai, nehogy az ügyek adminisztratív ellátására hivatott autonóm szervek ítélkezési jogkörbe tévedjenek. Az ítélkező fórumok szaporítását éppen nem tartanám kívánatosnak s az ugyancsak autonóm alapon szervezett választott bíróságoké mellett hasonló széles mederben folyó jurisdikciónak nincs létjoga.

³⁾ A választott bíróságok is csak minden táblai székhelyen volnának fentartandók hatáskörüknek szakbírói szintre kiterjesztésével és megfelelő szervezeti reformokkal, melyekről más alkalommal kívánok megemlékezni.

mentesen gyakorolják. Szükséges tehát, hogy a helyi pénztárak ügyeinek irányítása, a felügyelet gyakorlása, a beavatkozási jog érvényesítése a centralis szervben összpontosuljon.

Ezekre következő a válaszom:

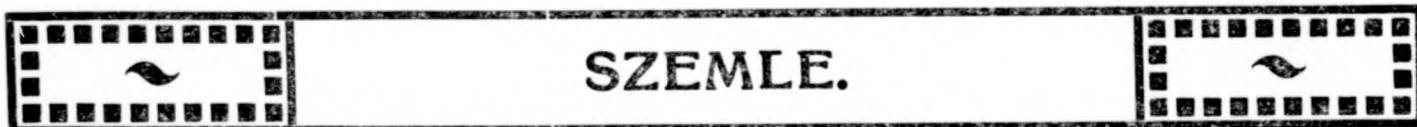
A balesetbiztosítás terén vannak olyan teendők, amelyek természetüknél fogva összpontosított ellátást igényelnek. Ilyenek különösen a költségkierovó és fedezeti eljárással kapcsolatos intézkedések, számvitel és statisztika, talán az üzembesorozás is. De ezek a baleseti kártalanítási ügymenettől függetlenek és tovább is központilag volnának kezelhetők. Míg a kártalanítási ügyeknek központosított ügykezelését semmiféle érdek nem kívánja. Ellenkezőleg az a vitális közérdek, hogy a balesetet szenvedetteknek és hozzátartozóiknak betegsegély és kártalanítási igényeik közel hozzáférhető módon, gyors kielégítésben részesüljenek, csak decentralizált rendszer útján valósulhat meg. A kártalanítási ügyek rendszerint nem is oly bonyolultak, hogy azok elintézését a nagyobb forgalmú és intelligenciájú helyi érdekeltségre reábizni ne lehetne. A tisztviselői karnak megfelelő színvonalra emelése pedig csak kisebb nehézséggel járó részletkérdés.

Az egyöntetűséget egyszerű és világos ügyviteli szabályok életbeléptetésével, az igazgatók előterjesztési vagy felelősségi jogának statuálásával, végre megfelelő központi felügyelő szervek irányító befolyásával biztosítani lehet.

*

A baleseti kártalanítási jog a munkásbiztosítási intézménynek gerince. Annak gyakorlati berendezése a szociális társadalomnak elsőrendű életszükséglete.

Látván azt, hogy a jelenlegi balesetbiztosító szervezetnek működése nem kielégítő, eljárása folytonos bonyodalmakra s széleskörű elégedetlenségre ad alkalmat, nem csatlakozhatom azokhoz, kik a munkásbiztosítási törvény revízióját még hosszabb időre elodáztatónak vélik. Ellenkezőleg a legközelebbi jövő feladatául tekintem, hogy a mostani alapon, de a szerzett tapasztalatoknak értékesítésével s minden illetékes tényező bevonásával a munkásbiztosítási intézmény szilárdabb s tökéletesebb alakban építtessék ujja. És a hazai viszonyainknak megfelelőleg rekonstruálandó baleseti kártalanító szervezet és eljárás legyen ennek a monumentális építménynek legszilárdabb és díszesebb pillére; a szociális békének és közmegelegedésnek megingathatatlan talpköve.

MUNKÁSBIZTOSÍTÁS.

Balesetelhárítás.

A Munkásügyi Szemle múlt évfolyamának az iparfelügyelők tevékenységéről szóló cikksorozata találóan részletezte azokat az okokat, amelyek miatt iparfelügyeletünk oly kevésbé hatályos. A megrajzolt kép sötét és azt látszik bizonyítani, hogy a végrehajtó hatalom némelykor azt véli, hogy a szociális igények kielégítésére elég a corpus jurist egy-egy, a nyugati államokéhoz hasonló törvénnyel kiegészíteni, anélkül, hogy a törvény azután megfelelően végre is hajtatnák.

A balesetelhárítás tekintetében tehát az 1893 : XXVIII. t.-cikkhez legalább a legközelebbi jövőben valami vérmes reményeket alig lehet fűzni. Ilyen körülmények között fokozott figyelmet érdemelnek a balesetelhárítás szempontjából az 1907 : XIX. t.-c. nyújtotta módok.

Ez a törvény a balesetelhárításnak egész külön fejezetet szentel. A balesetelhárítással csak nagyon lazán összefüggő titoktartási kötelezettségen kívül az indokolás szerint ez a fejezet a balesetek ellen való preventív küzdelemről tartalmaz nagyjelentőségű intézkedéseket, amelyek nélkül minden balesetbiztosítási törvény valóban hiányos volna.

Lássuk tehát ezeket az intézkedéseket.

A 183. §. annak az ellenőrzésére, hogy a balesetbiztosításba bevont egyes üzemekben megtétettek-e mindazon intézkedések, melyek az alkalmazottak életének és egészségének megóvására és a balesetek lehető elhárítására szükségesek, az iparfelügyelőket jelöli ki. Ez a régi állapothoz képest nem novum, jelentős változást tehát nem lehet tőle várni. Az egyéb ellenőrzésre vonatkozó intézkedések jórészt máris tárgytalanokká váltak, mert azok az üzemek, amelyekre vonatkoznak (posta, távirda, vasutak, bányák, dohánygyárak, stb.) részben a törvény által (bányák, dohánygyárak), részben pedig a végrehajtás során (vasutak, állami üzemek) majdnem teljesen kivonattak a kötelező balesetbiztosítás köréből.

Novum, hogy az országos pénztár is megkeresheti az iparfelügyelőket annak megállapítása végett, hogy valamely előfordult baleset nem a hiányos berendezésnek volt-e a következménye. Ha azonban eszünkbe jut az az aggályoskodás, amelylyel az egyik ipari főfelügyelő 1909. évi jelentésében a balesetvizsgálatoknál közreműködő iparfelügyelők »példátlanul felelősségterhes véleményadási feladatára« azzal kapcsolatban mutat rá, hogy vagy a munkaadó, vagy a pénztár panaszolja majd be az iparfelügyelőt,¹⁾ ezt az intézkedést sem látjuk szilárd alapnak.

Nem nagyon jelentős és biztató az a további intézkedés sem, hogy az országos pénztár abban az esetben, ha valamely üzemre vonatkozólag balesetelhárító intézkedést tart szükségesnek, ennek elrendelése végett az illetékes iparhatósághoz vagy a kiváltságos üzemekre vonatkozólag az illetékes miniszterhez fordulhat, mert ez is a régi állapotnak kínos gondossággal való fenntartása. Hasonló beszámítás alá esik az országos pénztárnak az a »joga« is, hogy általános óvórendszabályok kibocsátását is kérelmezheti. Németországon, ahol sokkal kevesebb szó esett és esik az autonómiáról és annak jelentőségéről, az ilyen szabályzatok kibocsátásának joga az önkormányzati szervet illeti. Az állam csak a jóváhagyás jogát tartotta fenn magának, azonban ezt sem *politikai* hatóság, hanem szakhivatal, a Reichsversicherungsamt útján gyakorolja.

Az eddig ismertetett rendelkezések eredménye különben még a legkitünőbb végrehajtás esetén is csak az lehetne, hogy a kellő balesetelhárításról nem gondoskodó üzemtulajdonos kihágásért marasztaltatnék. Néhány koronás, vagy eddig ismeretlen szigort feltételezve, száz-kétszáz koronás pénzbüntetések azonban aligha tekinthetők megfelelő intézményes biztosítéknak, ha meggondoljuk, hogy igen sok esetben ezekben kerülő berendezésekkel állanak szemben. Haladást csak olyan intézkedésektől lehet várni, amelyek az üzemtulajdonosnak jól fölfogott üzleti érdekévé teszik a kellő balesetelhárító berendezések alkalmazását.

Hogy mennyire így van ez, meggyőzően bizonyítja, hogy a tűzkár-biztosító társaságok díjtételei sokkalta hatékonyabban előmozdították a tűzbiztonságot, mint a tűzrendészeti hatóságok intézkedései.

Ezen a nyomon indult az 1907 : XIX. t.-c. 184. §-a is, amikor az Országos Pénztárnak megadja azt a jogot, hogy az óvórendszabályokat vagy óvókészüléket nem alkalmazó munkaadó üzemét magasabb veszélyességi osztályba sorozhatja vagy, ami ezzel egyértelmű, magasabb balesetbiztosítási járulékkal terhelheti. Kár, hogy a törvény ezt ahhoz köti, hogy az óvórendszabályok és óvókészülékek »előirtak« legyenek. Az előzményekből és a beállításból ugyanis világos, hogy ez alatt tulajdonképpen a hatóság

¹⁾ L. Hlavács : Az iparfelügyelők tevékenysége. Munkásügyi Szemle I. évf. 787. és 788. old.

által elrendelt rendszabályokat és készülékeket kell érteni, ami a baleset-elhárítás terén nem valami kiváló iparhatósági eljárásnak ebbe a dologba való bekapcsolását jelenti. Súlyos hiány az is, hogy az üzemtulajdonosok túlnyomó része¹⁾ kiesik ez alól a különben hatályossá tehető intézkedés alól, mert a legfőbb öt munkást alkalmazó üzemek tulajdonosai előre meghatározott és a megállapított veszélyességi osztályoktól független balesetbiztosítási díjat fizetvén, üzemük miként való besorozása anyagilag nem érinti őket.

Ha még megemlítjük azt is, hogy az 1893 : XXVIII. t.-c. hatályon kívül nem helyezett 37. §-ával szemben, amely a munkaadó által tett balesetbiztosító intézkedéseknek az alkalmazottak által való be nem tartását kihágásnak minősíti és 200 koronáig terjedő *pénzbüntetéssel* sújtja, az 1907 : XIX. t.-c. 184. §-a ugyanerre a delictumra az iparhatóság által kiszabható öt és ismétlődés esetén tíz koronáig terjedő *pénzbírságot* szab ki, továbbá azt is, hogy az utóbb említett törvény 185. §-a kötelezővé teszi az »elrendelt«²⁾ óvórendszabályoknak és tilalmi rendelkezéseknek kifüggesztését: kimerítettük a »Balesetbiztosítás« című fejezet prevencióját.

Az elmondottakból minden megerősítés nélkül le lehet vonni azt a következtetést, hogy a »Balesetbiztosítás« című fejezet végrehajtásához, ha az a jövőben meg is történik, valami nagyon vérmes reményeket szintén bajos fűzni, mert nem nyújt elég egyszerű és közvetlen módot arra, hogy a balesetbiztosítási szervezet a munkaadók üzleti, anyagi érdekévé tegye a balesetelhárítást.

Szerencsére az 1907 : XIX. t.-c.-nek a »Veszélyességi osztályokba való sorozás és a balesetbiztosítás költségeinek fedezése« című fejezete nem zárja el egészen ennek az útját, amennyiben a veszélyességi táblázat miként való megszerkesztését az önkormányzatra és az Állami Munkásbiztosítási Hivatalra bizza.

Azokban az országokban, amelyekben a kötelező balesetbiztosításnak multja is van, a veszélyességi táblázatok megalkotásánál kétféle utat szoktak követni a végből, hogy a balesetelhárítás és az üzemtulajdonos anyagi érdeke között közvetlen kapcsolatot létesítsenek. Az egyik a német, a másik pedig az osztrák rendszer. Közös jellemvonásuk ezeknek a rendszereknek, hogy az egyes üzemfajoknak megfelelő veszélyességi osztályokat annak a megterhelésnek arányában állapítják meg, amelyet az ezekben az üzemfajokban előfordult balesetek előidéztek. Más szóval a veszélyesség mértékét a pénzügyi teher nagyságában látják, amint ez különben a veszélyességi táblázatok pénzügyi célját tekintve, a biztosítás mai állása mellett másképen nem is lehetséges.

A pénzügyi terhet azonban mind a két rendszer nagyon helyesen csak a veszélyességi osztály megállapításáig veszi mértékadóknak. Az egyes üzem veszélyességének a veszélyességi osztályon belül való megítélésénél már nem a pénzügyi terhet, hanem az üzem sajátosságait, berendezését stb., egyszóval az úgynevezett technológiai sajátosságokat veszik figyelembe.

Az ellenkező eljárás képtelenségekre vezetne, amennyiben végeredményében azt jelentené, hogy minden üzem a maga kockázatát kell, hogy viselje, ami a biztosítás fogalmával és rendeltetésével homlokegyenest ellenkezik.

A veszélyességi osztályokon belül tehát a németek és osztrákok egyformán technológiai ismérvek alapján értékelnek. A közös célt, tudniillik a balesetelhárítás szempontjából minél tökéletesebb berendezés és az üzemtulajdonos anyagi érdeke közötti kapcsolatot azonban más és más módon igyekeznek megközelíteni.

A német szakszövetkezeteknél (Berufsgenossenschaft) általában minden veszélyességi osztályban csak egy veszélyességi arányszám van. Az illető osztályba tartozó üzemek részére általában ugyanazt a számot állapítják

¹⁾ 60.366 besorozott üzem közül 50.725 üzem tulajdonosa.

meg. Ettől a számtól csak fölfelé térnek el és pedig akkor, ha valamely üzemben a hasonló normalis üzemektől eltérő gyártási eljárás miatt az üzemi veszély a rendesnél nagyobb, vagy pedig ha valamely üzemben a hasonló üzemeknél szokásos illetőleg a szakszövetkezet által kibocsátott »Unfallverhütungs Vorschriften« által megállapított balesetelhárító intézkedések és készülékek hiányoznak. Az eltérés 25—50°-ig terjedhet.

Az osztrák balesetbiztosító intézetek rendszere szerint a normális, rendes üzemek az illető veszélyességi osztály közepes veszélyességi arányszáma alá soroztatnak. Ha az üzem berendezése balesetelhárítás szempontjából jobb a rendesnél, a közepesnél kisebb veszélyességi arányszámot kap, ha pedig rosszabb, nagyobb. Az eltérés az alacsonyabb osztályokban 20—50°, a magasabbakban pedig körülbelül 20° lehet.

A két rendszer között az első szembevetendő eltérés az, hogy a német nem honorálja a rendesnél jobb berendezésű üzemeket. Elméletileg tehát az osztrák rendszernek kétségtelenül meg van az előnye, hogy behatóbb eszközökkel segíti elő a minél fokéletesebb balesetelhárítást, mert nemcsak nagyobb terhet ró azokra az üzemekre, amelyek nem állanak a kívánt színvonalon, hanem a rendesnél kisebb teher kiszabása által is honorálja a kiváló berendezésű üzemeket és ezáltal ösztönzőleg hat az ilyen kiváló berendezések létesítésére is. Viszont a német rendszer talán alkalmasabb arra, hogy az általános színvonalat emelje, balesetvédelmi szempontból egyenletesebbé tegye az üzemeket és lehetőleg kiküszöbölje a szélsőségeket. Kétségtelen előnye az is, hogy végrehajtása sokkal kényelmesebb és kevesebb körülményt igényel, mert az üzembesorozásnál jórészt csak negatívumokra, t. i. bizonyos balesetelhárító intézkedések és berendezések hiányára kell figyelemmel lenni.

A rendszeres és valóban sikeres végrehajtásnak előfeltételei a németországi különleges viszonyokban gyökereznek. Amint már érintettük, a balesetelhárításra vonatkozó szabályzatokat a szakmánként specializált biztosítási szervezet állapítja meg, maga ellenőrzi saját szakemberei (Technische Aufsichtsbeamten) által a végrehajtást és maga bánik el azokkal, akiknek üzeme a kívánalmaknak nem felel meg. Mindez a politikai hatóságoknak közbejötté nélkül, gyorsan, szakszerűen és eredményesen történik és ami ennél a kérdésnél elsőrendű fontosságú, a munkaadók megelégedésére és megnyugvására is. Így könnyebb nagyfokú homogenitást elérni a balesetvédelem terén.

A munkaadók megnyugvásának alapja a mienkétől eltérő balesetbiztosítási szervezet, amely a munkaadók kizárólagos teherviselésének megfelelően a balesetbiztosítás adminisztrációját és lebonyolítását is a munkaadók kényszer-szakszövetkezetére, a Berufsgenossenschaft-ra bizza. Ebben a munkaadók joggal intézményes biztosítását látják annak, hogy sem fölös költségekkel, sem indokolatlan zaklatásokkal ezen a réven terheltetni nem fognak.

Nálunk a viszonyok a biztosítási szervezet és az intézkedési jog és különösen az e téren érdekeltté tehető biztosításra kötelezett üzemek száma (27°) tekintetében is lényegesen mások lévén, akkora eredményt és hatást nem várhatunk, mint Németországon, azonban az is bizonyos, hogy az üzembesorozások révén nálunk is sokat lehet elérni, mert a veszélyességi táblázat itt azon az elven épült föl, hogy a balesetelhárító berendezéseket az üzemek besorozásánál értékelni kell. Rendszer tekintetében a táblázat az ausztriai követi, ami az itteni kezdetleges és a németországiaktól teljesen eltérő viszonyok között tán célszerűbb is. Az eszközök, amelyekkel az érdekelt munkaadókat a balesetelhárításra serkenteni lehet, elég hatékonyak, mert az alacsonyabb veszélyességi osztályokban 33°-kal, a többiekben pedig 25°-kal lehet föl- és lefelé eltérni. Ez a balesetelhárító-berendezések megfelelő vagy meg nem felelő volta szerint a járulékokban összesen 66, illetőleg 50° különbséget okozhat.

A helyzet tehát itt is az, hogy a kötelező balesetbiztosítás segítségével a balesetelhárítás meglehetősen elhanyagolt területét gyümölcsözés reményével lehet művelni. A biztosítási szervezetnek ez egyik elsőrendű föladata. Az eszközök rendelkezésére állanak, művelje tehát. A célszerűség azt parancsolja, hogy elsősorban a leghatékonyabb eszközzel éljen, de ez korántsem jelenti azt, hogy a többiekét figyelmen kívül kell hagyni.

A balesetek számának és következményeinek csökkentése által a biztosítási szervezet tán még jelentősebb szociális szolgálatot tesz az érdekeltségnek és a köznek, mint a kártalanítás által. Ezért a csekélyebb siker reményével kecsegtető módokat is igénybe vennie már azért is, hogy ezáltal utját egyengesse az üdvös változásnak.

Hat vagy hét nap. Az országos munkásbetegsegélyző és balesetbiztosító pénztár múlt hó 16—18-án tartott közgyűlésének határozata alapján elrendelte, hogy a helyi szervek (kerületi, vállalati és magánegyesületi betegsegélyző pénztárak) 1911 január 1-től kezdve a betegsegélyezési járulékokat hét napra számítva róják ki. Az állami munkásbiztosítási hivatal azonban a »Munkásbiztosítási Közlöny« f. évi január 5-én megjelent számában rendeletet adott ki, mely szerint az országos pénztár közgyűlésének a hét napi járulékszámításra vonatkozó határozatát még nem hagyta jóvá s így az országos pénztárnak erre vonatkozó rendelkezései nem hajthatók végre. A kerületi pénztárak természetesen nagy zavarba jutottak az egymást keresztező rendeletek által, mert a munkaadókat a hétnapi kirovásáról már értesítették, de ennek függőben tartását a bérlevonás előtt már nem közölhették.

Az ügy érdekében feltétlenül szükséges, hogy az állami hivatal e bizonytalanságnak s zavaroknak vessen véget s végre döntse el, hogy az országos pénztárnak e kérdésben már ismételten hozott határozataival szemben mi az álláspontja.

Az előzményekből arra kell következtetnünk, hogy a Hivatal ezuttal sem fogja jóváhagyni a hétnapi járulék számítását, de ez esetben más módon kell gondoskodnia, hogy a pénztárak a működésüket lenyűgöző deficitől mielőbb megszabadulhassanak. A döntés további halasztása csak az izgalmakat növeli s munkásbiztosítás körüli bajokat fokoza.

A kerületi pénztárak átszervezése. A kerületi pénztárak tisztviselői köréből sűrűn kapjuk a panaszokat, hogy helyzetük bizonytalansága még mindig tart. Az illetményszabályzatokat megállapították, a besorozás megtörtént, de még mindig nem tudják, hogy megválasztásuk végleges-e s hogy megállapított illetményeiket tényleg megkapják-e. A bizonytalanság oka az, hogy az állami hivatal rendeletileg megtiltotta az állások *végleges* szervezését s betöltését mindaddig, míg a szolgálati s fegyelmi szabályzatok jóváhagyva nem lesznek. De vajjon mikor fog ez megtörténni? S nem kell-e a tisztviselőknek meglepetésekre előkészülniök? Mind oly kérdések, amelyekre senki sem adhat feleletet. És ismerve a pénztári tisztviselők egyéb sérelmeit is, megértjük, hogy országos mozgalom van keletkezőben, mely helyzetük tisztázását akarja kisürgetni.

A kereskedelemügyi miniszter az országos pénztárhoz. Az országos munkásbetegsegélyző és balesetbiztosító pénztár elnöksége múlt évi december 24-én küldöttségileg járult a kereskedelemügyi miniszter elé, hogy a pénztár érdekeinek támogatását kérje tőle s egyúttal a minisztert kitüntetések alkalmából üdvözölje. Hieronymi miniszter a küldöttségnek a többi közt ezt mondta:

— *Nem mindenkor az erőnek a kifejezése az, ha valaki mindenáron védi a maga álláspontját, keil olyan összegyeztető szellemnek is lennie, amely méltányos a mások felfogása, a mások érdekei iránt.* Az igazi erő abban rejlik, hogy meg tudjuk találni minden egyes kérdésben a helyes, az igazságos és az etikai fölfogásnak is megfelelő álláspontot. Meg vagyok róla győződve, hogy a munkásbiztosító intézmény, ha tovább fejlesztjük, ha az útjában most még fönnálló akadályokat törvényhozási úton elsimítjuk, nagyon erős faktor lesz abban, hogy a szociálpolitikai béke, amelyre minden országnak a legnagyobb szüksége van, lehetővé teszi azoknak is a működését, akiket az életpálya vagy az érdek elválasztani igyekszik. Arra kérem az urakat, legyenek szivesek mindenkor, minden felmerülő kontroverz kérdésben a méltányosságot és az igazságot szem előtt tartani és akkor boldogulni fognak.

Az orvoskérdés rendezése tárgyában az állami munkásbiztosítási hivatal a kerületi pénztárak igazgatóságaihoz rendeletet adott ki, melyben a kerületi pénztáraknak tudomására hozza azt az elvi álláspontot, melyet az orvoskérdésben elfoglal. Álláspontjának megvilágítására közli azon átirata másolatát, melyet e kérdés rendezése tárgyában az állami munkásbiztosítási hivatal orvosi tanácsához küldött. Ez az átirat megállapítja, hogy az orvosi tanács kívánása, mely szerint lehetőleg a hivatal vegye kezébe az orvosi kérdés rendezését, nem teljesíthető, mert az életbeléptetési rendelet szerint az orvoskérdés rendezése az országos pénztár feladata. A hivatal mindaddig, míg a kerületi pénztárak s az országos pénztár e kérdésben nem határoztak, e kérdésben nem dönthet, azonban álláspontját tervezet alakjában kellő tárgyalás után közölni fogja. A jogi és pénzügyi irányadó szempontot jelzi a hivatal. Az orvosok és a kerületi pénztárak dolga, szabad egyezkedés révén megállapodni abban, elfogadják-e az országos pénztár által kibocsátott szolgálati, fegyelmi és illetmény szabályzatot az általuk kötendő egyezség feltételei gyanánt. Az országos pénztár által kiadott szabályzattervezet tehát csakis ilyen feltételek mintájának tekinthető. Természetesen a kerületi pénztárak az egyezségek tárgyában hozott határozatai az országos pénztár hozzájárulását és az állami hivatal jóváhagyását igénylik. Pénzügyileg a hivatal elvi álláspontja, hogy a rendezés oly keretben állapíttassék, hogy egymagában ne legyen ok sem a járulékszázalék emelésére sem a segélyek szűkmarkú kezelésére. Megállapítja egyben a rendelet azt is, hogy az egyezkedő felek (kerületi pénztárak és orvosok) akaratnyilvánítását *illetéktelenül befolyásoló tendenciák a törvény szellemébe ütköznek* s így e befolyásolások megakadályozására fog törekedni.

Az anyasági védelem ügyével foglalkozó szövetség a múlt év december hó 3-án és 4-én rendkívüli ülést tartott Berlinben, amelynek az képezte a célját, hogy a birodalmi biztosítási törvény ügyében való végleges határozathozatal előtt még egyszer propagandát csináljanak az állami anyasági védelem kiépítésének. A szövetség követelése a következők:

I. *Betegbiztosítás.* A biztosításra kötelezettek körzetébe a *betegápolási személyzet* is felveendő, továbbá a biztosítási kötelezettségre vonatkozó jövedelmi határ 3.000 márkában állapítandó meg. A táppénz felemelendő a *teljes* alaptermagasságig. A terhességi segély, ha a terhesség keresetképtelenséget okoz, nemcsak fakultatív, hanem *kötelező*. Ezt ki kell egészíteni minden hajadon nőnek és minden olyan férjzett nőnek *önkéntes* biztosítási jogával, akinek férje nem keres 3.000 márkát. A baba- és orvosi-segély tekintetében fakultatívnak szánt szolgáltatásokat rendszeres szolgáltatásokká kell változtatni. Meg kell adni a szülési otthonba való felvételt, vagy pedig az ingyenes házi ápolást. A pénztárak *anyák számára tanácsadó-helyeket*, terhes-, gyermekágyas-, anya- és csecsemő-otthonokat létesíthessenek. A biztosítottaknak biztosításra nem kötelezett feleségei kötelezőleg kapjanak táppénzt. Városi cselédek és városi háziiparúzők az »Ortskrankenkasse«-kben biztosíttassanak. Ha a pénztárak anyagi eszközeiből a javasolt szolgáltatások fedezhetőek nem volnának, minden szülés után 25 márká birodalmi pótlék adandó a pénztáraknak.

II. *Rokkant- és özvegybiztosítás.* A biztosítási kötelezettség kiterjesztendő a betegápolási személyzetre, továbbá a háziipart üzö nőkre. A biztosítási kötelezettség legmagasabb határa 3.000 márká évi keresmény. Az aggkori járadék a befejezett 65-ik életévvel kezdődik. Az özvegy-rokkantjáradék a fél keresetképtelenség elvesztésével már megadandó. A biztosított apa halála után úgy a törvényes, mint a törvénytelen gyermekek kapjanak árvajáradékot, amely a 16-ik év bejeztével szűnik meg és évi 60 márkánál kisebb nem lehet.

III. *Balesetbiztosítás.* A biztosítás lehetőleg minden munkásnőre, kereskedelmi alkalmazottra és a betegápolási személyzetre is kiterjesztendő, a jövedelmi határ legalább 3.000 márkára emelendő.

Mindezen javaslatok kiterjesztendők az erdő- és mezőgazdasági munkásokra, cselédekre, otthonmunkásokra és háziiparosokra is.

Baleset-szinlelés. Egy molnár 1901 óta majdnem állandóan a kórházakban feküdt, mint oaleseti sérült. Állítása szerint 1902-től 1908-ig hétszer járt szerencsétlenül s aztán mint súlyos beteg feküdt a svájci és délnémetországi kórházakban. Ezért összesen mintegy húszezer márká baleseti járadékot kapott. Előadása szerint a balesetek oly módon történtek, hogy létráról, vagy felhuzóról leesett. Orvosok bizonyították, hogy az állítólag elszerencsétlenedett ember csonttörést, hüdést szenvedett és keresetében tartósan korlátozva van, sőt egy ízben

orvosi részről a gerincoszlopnak törése a gerincvelőbe való vérzéssel és mind a két lábnak a hűdése is konstatáltatott. Végre gyanakodni kezdtek és ekkor megfigyelés céljából átutalták a molnárt a tübingai elmekórtani klinikára. Itt legelőször is megállapították, hogy a szerencsétlenségeknél mindig hiányzottak a szemtanúk, csak a vádlott adta elő közvetlenül az állítólagos baleset után, hogy nem tud járni és mozdulatlanul feküdt. Ezt elhitte az első kezelőorvos, erre alapította a belső sérülésekről való diagnózisát és így módon befolyásolta a későbbi kezelőorvosoknak diagnózisát. Dr. Merzbacher, a tübingai klinika főorvosa megállapította, hogy a molnár az előbbi orvosok által diagnostizált betegségeken sohasem eshetett keresztül, mert különben azoknak gyors egymásutánja és halmozódása mellett erőteljes testalkata dacára is már rég tönkre ment volna. Dr. Merzbacher nagyon valószínűtlennek tartotta, hogy az illető egyáltalán leesett, mert még ha tényleg le is esett volna, akkor is ezeknek az eséseknek a következményei oly könnyűek voltak, hogy közvetlenül utánok tudott volna járni. Erre a tübingai tartományi törvényszék elítélte a molnárt hatrendbeli csalás és kétféle csalási kísérlet miatt 4 évi fogságra.

MUNKÁSVÉDELEM.

Utóhangok a foszfor-tilalmi törvényhez.

Írta: dr. Friedrich Vilmos főorvos, egyetemi m. tanár.

A Törvényes Munkásvédelem Magyarországi Egyesülete részéről kezdeményezett mozgalom s az annak kapcsán kifejtett lankadatlan munkás-ság eredménye, hogy a magyar kormány is csatlakozott azon államokhoz, amelyek a sárga, illetve fehér foszforok a gyufaiparban való eltiltását kimondó berni nemzetközi egyezményt már régebben elfogadták.

A foszfor-tilalmi törvényjavaslattal a magyar szociál-politika egy újabb reformja valósult meg, melynek szükséges voltát — a többi között — az is igazolja, hogy ennek a reformnak megvalósítását egy oldalról sem ellenítették, még a leginkább érdekelt tényezők: a gyufagyárosok sem emelték fel ellene tiltakozó szavukat; sőt azt lehetne mondani, hogy éppen ezek nem; azonban a reformban való kényszerült megnyugvásuk még sem volt teljes, mert éppen egy hónappal azután, hogy a törvényjavaslatot a képviselőház elé terjesztették, a Magyarországi Gyufagyárosok Egyesülete megkezdte a látszólag veszélyeztetett érdekeinek megvédését célzó cselekvést és kérvénnyel fordult a képviselőházhoz teljes kárpótlást és még ezenfelül anyagi támogatást is kérve a tilalom-okozta állítólagos veszteségért.

A gyufagyárosok kérvényében felsorolt és a kárpótlás jogosult voltának bizonyítására felhozott indokok közül valamennyi csakis a *törvényjavaslat felettébb szükséges volta mellett szól*. Végre valahára ők is beismerik, — amit semmiképp sem lehet elvitatni, vagy kétségessé tenni, — hogy a fehér (sárga) foszfor az emberi szervezetre káros hatású s hogy a jól berendezett gyárakban is fordul elő a »foszfor-nekrozis« néven ismeretes szörnyű betegség. Önként értetődik tehát, hogy a kevésbé jól és — amiből a legtöbb van — a rosszul berendezett gyárakban még inkább, helyenként pedig megdöbbentő számban (92 munkás közül 13) található a foszforos gyufák áldozatai. »A megbetegedettek egy részének felgyógyulása biztosra vehető« — mondja a kérvény — a másik része tehát s ezeket szerencsésebbeknek tartja a szakavatott vizsgáló, aránylag rövidesen elpusztul. Dicsekvően s majdnem kérkedően szól a kérvény arról, hogy a megbetegedett és sikeresen gyógyult munkások közül nem egy dolgozik ma is a gyufagyárakban; tényleg! A gyárakban tartott vizsgálataim alkalmával nem egy helyütt találtam eltorzított arcú, beszéd helyett tagolatlan hangokat hallató emberroncsokat, kik az őket pusztító munkát kénytelenek voltak folytatni, mivel a gyötrelmes betegségtől megnyomorítva, másutt nem találhatnak foglalkozást, pedig a foszfornekrozisban már megbetegedett, de gyógyult munkás nemcsak hogy nem mentes, hanem éppen még hajlamosabb az újbóli foszfor okozta megbetegedésre.

A kérvény további részében kifejezésre jut a tulajdonképeni cél, hogy a törvény révén előálló kár, illetve veszteség megtéríttessék. Ezenközben azonban oly rikító ellentmondásra akadunk, melyet külön kiemelni szükséges és fontos.

Az állam törvények és rendeletek útján előírta a gyufagyárakban nélkülözhetetlen egészségügyi berendezések létesítését. A törvényes rendelkezések, a többi között a 24.929/98. számú, melyet a m. kir. belügyminiszter a m. kir. kereskedelemügyi miniszterrel egyetértőleg 1898. március 27-én bocsátott ki, igen üdvös, a gyufagyári munkások egészségét és épségét célszerűen védő intézkedéseket tartalmaz, amelyek gondos és szigorú végrehajtása azt eredményezték volna, hogy a foszforos gyufákat gyártó munkások közül kevesebben estek volna hivatásuknak, illetve a sárga foszforok áldozatul. De ezt a rendeletet, épp úgy, mint a többit sem, a gyakorlatban nem hajtották végre; egyes helyeken ugyan a már elviselhetetlen viszonyokat úgy ahogy, leginkább a látszat és a hivatalos felügyelet megtévesztése kedvéért, javították, lényegében azonban e gyárak közegészségellenes volta változatlan maradt s a foszfor-nekrózis esetek száma nem hogy csökkent, hanem a munkáslétszám növekedésével arányosan emelkedett.

Az idézett rendelet 19. §-a arra kötelezte a gyufagyárosokat, hogy a rendelet intézkedései folytán szükségessé vált mindennemű átalakításokat és berendezéseket a rendelet kibocsátásától (1898. márc. 27) számított *hat hónap alatt* — tehát legkésőbb *1898. szept. 27-ig* — foganatosítani kötelesek.

Az aradi iparfelügyelő *1900-ban* kijelenti, hogy e rendelet »azonnali pontos végrehajtása tönkretette volna a gyufagyárakat.« Az *1908. év folyamán* vagyis 10 évvel a fentemlített rendelet kibocsátása után a helyszínén vizsgált 10 gyárban — egy-kettőnek kivételével — oly egészségellenes és megdöbbentően szomorú állapotokat találtam, melyek arról győztek meg, hogy a gyáraknak a rendelet értelmében való átalakítása egyrészt az anyagi áldozatok és az ahhoz szükséges munkálatok mérvénél, másrészt a rendelet végrehajtása, illetve betartása feletti ellenőrzés körülményességénél fogva csaknem kivihetetlen.

Mintegy 10 évvel az 1898-ban kiadott rendelet után, akkor, midőn a most hozott foszfortilalmi törvény még csak óhaj volt, tárgyilagosan, a vizsgáló szemével nézve láttam a csak egy-két szóval jelzett helyzetet.

A gyárosok egyesületének beadványa, mint általánosan felhangzott óhajt említi, hogy 10–15 évi átmeneti időt kellett volna megállapítani, mely elegendő lett volna az új befektetések amortizálására s minthogy ez nem így történt, kárpótlást kér: 1. a 24.920/98. számú rendelet óta eszközölt egészségügyi berendezésekért, 2. az értéktelenné váló gépekért, berendezésekért, épületekért és még sok egyébért. Ezen óhaj s az abból következő kérések fejezik ki az egymást célzó ellentmondást, mert ha a gyufagyárosok a már jelzett rendeletben előirt beruházásokat abban az időben eszközölték volna, amelyet annak 19. §-a, mint végső határidőt előirt, az *amortizálásra óhajtott 10–15 évből* már eddig is *eltelt volna 12*, a törvény életbeléptetéséig, vagyis *1913-ig pedig a végső határidőül kívánt 15 év.*

A gyárosok azonban a rendeletnek — amint arról magam meggyőződtem s amint az iparfelügyelői jelentésekből évről-évre újból és újból kiderül — nem tettek eleget. Ahol az ellenőrzést kellő szigorral végezték, inkább fizették ismételten is a kiszabott bírságot, amelyeket a talált szabálytalanságok és a rendelet be nem tartása miatt róttak ki, mivel ez a megoldás a már régóta szükségessé vált átalakításoknál jóval olcsóbb volt. A gyárosok tehát kárpótlást kérnek azokért az egészségügyi berendezésekért, amelyeket a törvényes rendelkezések ellenére *nem létesítettek*, de amelyeket létesíteniök kötelességük lett volna a gyár alapításakor és az üzem fejlesztésekor.

A gyári épületek, gépek és berendezések kártalanítására vonatkozó kérelem kellő megvilágításba jut, ha az alapításukra és újjáalakításukra vonatkozó s a megvizsgált gyárakról közvetlenül nyert adatokat sorolom fel.

Az erzsébetfalvai gyufagyár	1880-ban épült,	1890-ben átépítették, (de hogyan? !),
A nagybiccsei »	1873-ban »	1903-ban tűzvész után átépítették,
A régebbi nagybiccsei »	1871-ben »	1908-ban még kézierővel hajtották gépeit,
A budafoki »	1896-ban »	1903-ban átépítették,
A temesvári »	1898-ban »	(más vegyiárúkat is gyárt),
A szegedi »	1854-ben »	1903-ban átépítették,
A kiskunfélegyházai »	1867-ben »	1903-ban tűzvész után újraépítették,
A szombathelyi »	1873-ban »	1903-ban kibővítették,
A békésgyulai »	1856-ban »	1908-ban átalakították a svédgyufa-osztályt,
A győri »	1852-ben »	technikai berendezését átalakították.

Ezen gyárakban épp úgy, mint a többiben is, a foszforos gyufák gyártása — vizsgálataim idején — a régi primitív módon, a mintegy 15 év óta még technikailag is csak kevésbé módosult felszerelések és gépek felhasználásával folyt. Az átalakítások csakis azokban a gyárakban nagyobb mérvűek, amelyeket a svédgyufák gyártására berendeztek; az újabban beszerzett és technikailag tökéletesebb gépek kizárólag a dobozgyártásra szolgálnak. A foszforos gyufák gyártásához szükséges berendezés tehát — ahogy a fentebbiekből kitűnik, — már nagyon is régen amortizálódott, egyrészt a gyártás, másrészt azon foszfor-nekrozisok révén, amelyekért a munkaadók kártérítést nem fizettek.

Magyarországon eddigelé a foszfor-gőzök káros hatása folytán megbetegedett és elnyomorodott egy munkás sem indított kártérítési pert a munkaadó gyufagyáros ellen; pedig jogosan kérdezhetjük, vajjon nem nyerte-e volna meg az igény-pert épp úgy, mint az osztrák winterbergi gyufagyár egyik nekrozisban megbetegedett munkásnője, kinek pere oly megegyezéssel végződött, hogy a munkásnő 3.600 K végkielégítést és élethossziglan havi 30 K járadékot, egy másik, a schüttenhoffeni gyár ellen indított perében a munkás megegyezés alapján 300 K-át és a munkaképtelenség tartamára biztosított heti keresetét kapta, hasonlóan a kaltenbacheni gyár tulajdonosa elleni perben két nekrozisban megbetegedett munkásnő mindegyike 1.500 K kártalanítást nyert. Ausztriában számos ily eset fordult elő.

Nálunk a gyufagyárok elhanyagolt egészségügyi viszonyai közepette éppen nem volna nehéz azokat a mulasztásokat kimutatni, amelyekkel a törvényeket és rendeleteket megszegve a foszfornekrozis létrejöttét, illetve a munkásoknak ezen bajban való megbetegedését elősegítették.

Gyári leírásaim*) s az azok során idézett iparfelügyelői feljegyzések mind beigazolták, hogy nem találtam egy oly gyufagyárat sem, amelyben a 24.929/98. számú, a gyufagyárakra vonatkozó szabályrendeletek teljeségében végrehajtották volna.

A gyufagyárosok egyesülete érezhette, hogy a kérvényében felsorolt argumentumok nem elég nyomatékosak és hatásosak a támasztott kártalanítási igény jogosultságának beigazolására. Előkelő jogi szaktekintély véleményét csatolja tehát kérvényéhez; ez a jogi tudással megszerkesztett vélemény számos törvényszakasra és törvény *magyarázatra hivatkozva fejtegeti* a gyárosok kártérítési igényének jogosultságát s ezenfelül megkülföldről vett példákat sorol fel a véleménynek támogatására. Arról azonban nem esik szó, hogy a külföld azon államaiban, ahol a foszforos gyufák gyártási és behozatali tilalmát már kimondották, az arra vonatkozó törvények szintén nem tesznek említést arról, hogy a gyárosoknak a foszfortilalom révén kártalanítás jár. Ez az osztrák törvény 3. §-ában kifejezésre jut: »A cs. és k. belügyminiszterium felhatalmazást nyer a cs. és k. kereskedelemügyi miniszteriummal egyetértően a gyufák előállítására szolgáló, a

*) L. Dr. Friedrich: A foszforokozta megbetegedések. Budapest, 1908. a Törvényes Munkásvédelem Magyarországi Egyesületének kiadványa.

munkás életét és épségét a gyárakban célzó, valamint a közönségnek különös biztonságot nyújtó új készítési eljárások receptjeit megszerezni s azokat a gyárosoknak díjazás mellett, vagy díjtalanul rendelkezésre bocsátani.« Vagyis a kormánynak felhatalmazása van arra, hogy esetleges új készítési módját »díjazás mellett« is bocsáthatja a gyárosok rendelkezésre. Ez bármit inkább jelent, mint kártérítést.

Egyébként a gyufagyárosok sem gondoltak egész komolyan a kártalanítás iránti kérelmük sikerére. Kiderül ez abból, hogy a kérvény utolsó előtti bekezdésében a kincstárt a gyufamonopolium bevezetésére biztatja, s ez esetben a gyufagyárosok belenyugodnának »a kincstár által történnendő teljes megváltásba.« Ez érthető is. De érthető ebből az is, hogy az utóbbi időben miért is kértek következetes elszántsággal foszforos gyufák gyártására telepengedélyeket.

A kérvény a közgazdasági szempontok és ama visszahatások figyelembevételét is követeli, amelyek a gyufagyárak munkásait fogják sújtani. Első pillanatban csakugyan kérdésesnek tűnik, vajjon lehetséges-e a foszfor tilalmi törvény megvalósítása anélkül, hogy a már nálunk is jelentékeny név vált gyufaipar nagyobb rázkódtatást szenvedjen el?

E kérdésre megnyugtató választ adnak azok az államok, amelyek a jó példával előljárva a foszfort a gyufaiparból már régebben száműzték. Németország, Dánia, Franciaország, mely a gyufagyártást egyedárúságkép űzi, Olaszország, Luxemburg, Németalföld, Finnország, Nagy-Britannia, Spanyolország, Ausztráliai államszövetség és Svájc valósította meg már eddigelé a foszfor tilalmát; oly államok tehát, amelyeknek szintén jelentékeny gyufaiparuk van s amelyek mégis találtak arra megoldást, hogy az egyéni érdekek sem szenvedtek elviselhetetlenül — jóllehet kártalanítást a gyufagyárosoknak ezen államok egyike sem adott — s a munkásság sem károsodott a munkahiány miatt, sőt a mindennek felett fontos közgazdasági érdekek sem csöribultak meg.

Az első előtérbe jutó kérdés, hogy vajjon a foszforos gyufák gyártási tilalmának kimondásával képesek volnának-e hazai gyárak a fennforgó szükségleteknek elegendő foszformentes gyufát előállítani?

A gyufagyárakban végzett vizsgálataim idején üzemben lévő 16 gyufagyár közül — tudomásom szerint — csak egyetlen egy, egy 24 munkással dolgozó gyár nélkülözötte a svédgyufagyártásához szükséges berendezéseket, egy gyárban pedig csak abban az időben szünetelt az e fajtájú gyufák előállítása, míg a többi 14 gyár nemcsak a gyártáshoz szükséges felszerelésekkel volt ellátva, hanem ezeket — tekintettel arra, hogy a foszforos gyufák használata már a hazai határokon belül is mindinkább csökkenőben van s a svédgyufák iránti kereslet növekedik — mindjobban szaporítják és bővítik s ennek megfelelően is a svédgyufa termelésének mennyisége évről-évre emelkedést mutat, úgy hogy ma már nemcsak oly gyufagyáraink vannak, amelyekben legalább egyenlő mennyiségben gyártják mind a két-féle gyufát, hanem egyes, még pedig számottevő nagyobb gyárak (Győr, Budafok, Szeged stb.) már is nagyobb mennyiségben termelnek svédgyufát, mint foszforost. Bizvást feltehető, hogy a hazai gyufagyárak — alig oly egy-kettőnek kivételével, melyeknek végleges megszűnte általános iparegészségügyi szempontból felettébb óhajtandó volna — aránylag rövid idő alatt és kevés költséggel alakíthatják át üzemüket kizárólag foszformentes gyufák gyártására. A munkások sem vesztenék el keresetüket, mivel ugyanazon munkások a svédgyufagyártással is foglalkozhatnak.

A foszfortilalom következtésképpen hozza magával a biztonsági gyufa használatának nagyarányú elterjedését és növekedését, mert hiszen ez pótolja az eddig használatban volt, de ezután majd hozzáférhetetlen foszforos gyufát, s így a termelt árú elhelyezése teljesen biztosítottnak mondható.

Már eddigelé is a svédgyufa fogyasztása a belföldön is a foszforos

gyufa rovására mindinkább növekedőben van: a kivitel túlsúlya azonban kétségtelenül még mindig a foszforos gyufára esik s így első pillanatra ez oldalról véljük láthatni az érdekek csorbulását. Ámde a gyártás súlypontja mégis csak a belföldi forgalomra támaszkodik s mindaddig, míg ez a termelésnek nagyobb részét fel is használja, nagyobb egyensúly-zavartól nem kell tartani s e mellett nem képzelhető el annak oka, hogy miért ne találna hazai gyufaiparunk is módot és eszközt, hogy az esetleges forgalom csökkenésért, melyet a foszforos gyufák kivitelének elvesztésével szenved, kárpótlást nyerjen az ezek helyett készítenendő gyufák kivitelével.

Joggal remélhető, hogy talán már rövid idő múlva is kellő fogyasztópiacot talál külföldön a magyar svédgyufa is, miként már eddig is talált, mert vannak oly gyáraink, amelyek svédgyufa-kivitele a foszforosgyufa kivitelénél jelentékenyen nagyobb. Ha a hazai gyárak kizárólag svédgyufa gyártására lesznek berendezve, ezen egyoldalú üzem művelése magával hozza annak tökéletesedését is, s ez esetben a biztonsági gyufák behozatala talán teljesen feleslegessé válik s a jelenleg még nagyobb mennyiségben importált osztrák biztonsági gyufák az országból teljesen kiszorúlnak. Ennek révén elég jelentékeny összegek, melyek eddig külföldi gyárakba kerültek, a *hazai gyufagyárosok kárpótlására fognak szolgálni*.

A jelenlegi készlet elfogyasztását a gyárosok azzal biztosíthatják, ha a foszforos gyufák gyártását máris beszüntetik. Amennyiben a törvény gondoskodott volna arról, hogy a behozatali tilalom ideje a gyártási tilalom idejét jóval megelőzze, a meglévő készlet elhelyezése egyáltalán nem járt volna nagyobb nehézséggel.

A foszfor-tilalom kimondásakor tehát a gyufagyárosokat illető kárpótlásról szó sem lehet; amikor a monopólium kérdése kerül napirendre, akkor s csakis ezen, illetve a gyárak megváltásának címén követelhetik a gyárosok a kárpótlást.

* * *

A fehér vagy sárga foszforral való gyufagyártás eltiltásáról szóló törvényjavaslatot a magyar országgyűlés képviselő- és főrendiháza egyhangúlag fogadta el, ami legmeggyőzőbben igazolja azt, hogy erre a törvényre már nagy szükség volt.

A részletek tárgyalásánál a törvény életbeléptetése éppen a gyufagyárosok érdekeire való tekintettel egy félévi eltolódást szenvedett, amennyiben ez az időpont 1912. július 1.-ről 1913. január 1.-re tolódott ki. A még hátralévő idő alatt számos gyufagyári munkás épsége és egészsége mehet tönkre s a gyárosok érdekének áldozatául eső munkások számára — közegészségi szempontokra való tekintettel — csupán az az egy jó tanács szolgálhat, ha már egészségük megvédése érdekében maguk részéről mit sem tehetnek, legalább az elszenvedett kárért szerezzenek kárpótlást azzal, hogy *minden egyes esetben, amikor a foszfor-nekrosis következtében testi épségükben károsodnak — az előbbieken felemlített osztrák gyufagyári munkások példáit követve — kártérítési pert indítsanak a munkaadó gyufagyáros ellen*. Erre való joguknak érvényesítéséről a munkásokat minél szélesebb rétegben kellene felvilágosítani s ezzel az a cél is el volna érhető, hogy a gyárosok ily kártérítési perek kikerülése érdekében inkább alkalmazzák a reájuk nézve egyébként is kötelező, valamint nélkülözhetlen védelmi intézkedéseket.

Tisztára a véletlen műve, hogy a törvény életbeléptetésének eltolódását az az igen üdvös javaslat egyenlíti ki némiképp, mely szerint azokban a gyárakban, ahol a fehér, illetve sárga foszfort használják, a tiltó törvény életbeléptetéséig a munkások kéthetenként — nem pedig »időszakonként« — orvosi vizsgálat alá veendőek. Az azonban nagy kár, hogy az ezt a javaslatot benyújtó és nagy szociális érzékű képviselő javaslatában csak orvosi s nem kifejezetten *hatósági orvosi* vizsgálatot követelt. Ugyanis a legtöbb

gyárban az orvosi vizsgálatot a gyárostól kapott díjazás fejében a gyáros által megbízott orvos végzi el *magánorvosi* minőségben. Hogy ez mily visszaélésekre vezethet, arról szintén gyári vizsgálataim folyamán győződtem meg. Egyik gyárban átvizsgálva a felvett munkásokról szóló orvosi bizonylatokat, kérdést intéztem a gyároshoz, miképpen történik az orvosi vizsgálat, amire a gyáros nyílt őszinteséggel elmondotta, hogy a legtöbb esetben a munkásokat ő maga vizsgálja meg és az orvos az ily felvételtől szóló bizonylatokat csak utólagosan — legtöbbször anélkül, hogy az illető munkást látta volna — bizva a gyáros gyakorlottságára, az egészséget a beteg munkástól megkülönböztető, jó szemében írja alá. Elképzelhető, hogy ily vizsgálatnak mily haszna van!

Csakis a körütekintő, gondos, mindenre kiható s minden külső befolyástól ment hatósági orvosi vizsgálatról lehetett volna remélni, hogy a foszfor káros hatása folytán még bekövetkező megbetegedések száma a lehető minimális lesz addig is, amíg a foszfortilalom hatályba lép. Mert hogy a hátralévő idő is áldozatokat fog követelni, az több, mint biztos!

Azoknak, akik a foszfortilalomnak törvényre jutásáért a tudomány fegyverével harcoltak, nagy megnyugvására szolgálhat az a tudat, hogy néhány év múlva Magyarországon is a foszfor-nekrozis már csak mint a multnak egy szomorú emléke marad fenn, de reményt kelt arra is, hogy ez a törvényjavaslat kezdete azon nagy sorozatnak, amelyek a munkásvédelmi intézménynek terén még megvalósításra várnak s melylyel még tartoznak hazánk legértékesebb néprétegének: a munkásságnak.

Magyar munkásvédelmi tervek. A kereskedelemügyi miniszter a munkásvédelmi törvényalkotásoknak egész sorát jelentette be. Törvénytervezet készül 1. az ipari üzemekben alkalmazott gyermekek, fiatalok munkások és nők munkaidéjéről; 2. az ipari ólommérgezések megelőzéséről és az ipari mérges anyagok használatának korlátozásáról; 3. a magántisztviselők és kereskedelmi alkalmazottak szolgálati viszonyának szabályozásáról; 4. az ipari munka vasár- és ünnepnapon szüneteléséről; 5. az építőipar gyakorlásáról; 6. a vándoriparról és a házalásról; 7. az ipari üzemekben alkalmazott tanoncok, segédek és gyári munkások munkaviszonyáról; 8. az ipari és kereskedelmi alkalmazottak munkaviszonyából folyó vitás kérdések eldöntésére ipari bíróságok szervezéséről.

Ez gazdag és szép program. A munkásvédelmi alkotások oly szokatlanul nagy száma van a jövő év munkatervébe felvéve, hogy ez a terv már akkor is igen biztató eredményeket ígér, ha nem is hisszük el, hogy ebben az évben el is készül, vagy törvénynyé is válik mindez a javaslat.

Biztató jele az idők változásának ez nálunk, hol még csak néhány év előtt is a munkásosztályra vonatkozó összes hivatalos megnyilatkozásokat a rendőrség évi jelentésében kellett megkeresnünk.

Érdekes, hogy ez a bejelentés maga elegendő volt arra, hogy bizonyos, nem is ultrakonzervatív körök aggodalmas hangon szólaljanak meg az »állam-szociálmuszról«, melynek okait a gyenge magyar ipar nem fogja elbirni. Mondják, hogy ez irányzatnak bevitele a magyar törvényhozásba még nem időszerű vagy már nem időszerű, mert másutt kezdik már elhagyni ezt az irányzatot, mint amely csak a nagy tömegek étvágyát tudja felkelteni, de egész eredményekhez nem vezethet. Az erők szabad játékába ne avatkozzék ok nélkül az államhatalom.

Ezek az érvek és okoskodások már nem újak. De hogy a munkásvédelmi intézkedések mily sorsra jutnak az »erők szabad játékában«, azt tudja mindenki, aki ismeri a viszonyokat a magyarországi tanoncnevelés és a gyermekmunka állását, az ipari ólommérgezések gyakoriságát, a magyar kereskedelmi alkalmazottak munka- és jogviszonyát stb.

A magyar gőzkazánvizsgáló egyesület báró Hatvany Deutsch József elnöklete alatt értekezletet tartott, amelyben elhatározta, hogy működését már ez évben megkezdi. A kereskedelemügyi miniszter bejelentette a képviselőháznak, hogy a gőzkazánvizsgálatokat az egyesületre óhajtja bizni, miáltal az iparfelügyelők felszabadulnak a gőzkazánvizsgálatok alól és tulajdonképeni feladataiknak a munkásvédelem terén ezentúl jobban fognak megfelelni. Ennek tulajdonít-

ható, hogy a legnagyobb iparvállalatok már majdnem mind beléptek az egyesületbe, úgy hogy annak prosperálása most már biztosítottnak vehető.

A magyar tanoncnevelés nyomorúsága közismert. Szinte kivétellé lett az a műhely, amelyben a mester büszkeségét lelte abban, hogy az ő tanonca mesterségét alaposan és jól tanulja meg. Igen sok helyen a kisipar lassú anyagi romlásával romlott a tanoncnevelés is és itt a tanonc igazán szánandó gyermekmunkás, ki néha nem is képes megtanulni a mesterségét. Az Országos Iparegyesület most pályázatot hirdet, melyben pénzbeli jutalmat ígér ama mestereknek, kik a tanoncot becsületesen tanítják és kik igazán jó eredményeket képesek felmutatni. Az ily mestereket, művezetőket és előmunkásokat az iparegyesület másként is ki óhajtja tüntetni. Névsorukat közli az ország minden iparkamarájával, hogy nevük terjesztessék, a közönség tudja meg, hova adja gyermekeit, hogy ügyes iparossá neveltessék. Sőt különösen érdemes mesterek számára az Egyesület a minisztertől új gépeket, eszközöket és szerszámokat fog kérni, hogy az ilyen mestereknek legyen alkalmuk több tanoncot oktatni és műhelyeiket megnagyobbítani. Az eszme nem rossz. Gyökeres változást nem várhatunk tőle mégsem. Törvényes tanoncvédelem nélkül tisztességes tanonccoktatás alig képzelhető el.

A nők éjjeli ipari munkájáról szóló törvény az osztrák urakházában. A Bernben 1906. évi szeptember hó 26-án tartott munkésvédelmi nemzetközi kormánykonferencián valamennyi kulturállam olynemű megegyezést kötött, amelynek értelmében meghatározott feltételek mellett a nők éjjeli munkája eltiltassék. A megegyezést a kormányoknak jóvá kellett hagyniok és a jóváhagyási okmányt legkésőbb 1908. évi december hó 31-éig be kellett mutatni a svájci szövetség tanácsnál. A megegyezés a jóváhagyó okmány bemutatása után két évvel lép életbe. Az osztrák képviselőház 1908. évi december hó 19-én, az urakháza pedig december hó 29-én járult hozzá a megegyezéshez. Most már csak a megegyezésnek gyakorlati kiviteléről volt szó, amelynek megvalósítása érdekében a kormány 1909-ben a képviselőház elé terjesztett megfelelő javaslatot. Miután az illetékes körök észrevételeiket megtették, a javaslatot a képviselőház némi módosításokkal határozattá emelte. A határozat szerint a munkásnők védett kora 16 évről 18-ra emeltetett. Az eredeti kormányjavaslat szerint a nádcukorgyárak 1918-ig kivételnek a törvény hatálya alól és az ezekben alkalmazott 16 éven túl lévő munkásnők egy évben 60 napon át esti 10 óráig foglalkoztathatók. A képviselőház a cukorgyárak kedvezményét csak 1915-ig hagyta helyben és a 60 napot leszállította 40-re.

Az urakháza 1910. évi december hó 20-án tartott ülésében Ausztriára nézve a külfölddel szemben sérelmet látott és elhatározta, hogy a javaslatot visszautasítja a bizottsághoz annyival is inkább, mert az előadó szerint Ausztria a szociálpolitika terén »megelőzi a többi országot, amit pedig egy ilyen gazdaságilag szorongatott államtól kívánni nem lehet.«

Kartell és munkésvédelem. Tudvalevő, hogy a kartellek sohasem a köz, hanem mindig a legönzőbb magánérdekek védelmére alakulnak. Törekvéseikben nem ismernek kiméletet, nem törődnek alkalmazottaik életével és egészségével s szigorú törvényes kényszer nélkül a munkások testi egészségének védelmére a legkisebb költséget se fordítják. Példa erre a következő eset: A Thomas-salak, mely az acélkészítésnek egy mellékterméke, 16—17% foszfor-savat tartalmaz. Finomra örölve kitünő trágya. Egész sorát a malmoknak alapították tehát, melyekben a Thomas-salakot finom liszté örölték, aztán zsákokba gyűjtötték. Kitünt azonban, hogy a salak őrlésénél felszabaduló üvegkemény éles por a munkásoknál sajátos súlyos ipari betegséget idéz elő, ha a légző szervekbe kerül. Igen gyakran erős tüdőhurut lép fel, a munkás erősen köhög, gyakoriak a tüdőgyulladások. Előfordult, hogy erős, ép munkások három nappal a munkábalépés után súlyos tüdőgyulladásban betegedtek meg, melynek másik három nap múlva áldozatul estek. Különböző óvszabályok rendeltettek el, mind hatástalan maradt. A düsseldorfi iparfelügyelő jelentése szerint 1908-ban négy ily malomban 430 munkás volt alkalmazva. Ezek közül 407 munkás volt beteg 55—57 betegnappal. A légző szervek megbetegedésére jutott ebből 142 eset 1993 betegnappal és 18 halálos végű tüdőgyulladásos esettel.

Az iparfelügyelő, ki 10 percet töltött a malomporral telített levegőben, napokon át köhögött. Mikor tanácstalanul állott szemben ezzel a betegséggel mindenki, Mathesuss charlottenburgi tanár talált fel egy eljárást a por kiküszöbölésére. A salakot nem őrlé, hanem 9—12 atmoszféra nyomásu gőznek teszi ki,

miáltal a salak finom porrá hull széjjel, mely még hatásosabb trágya-anyag, mint az őrölt salak lisztje.

Mathesuss eljárását csak a gyakorlatba kellett volna bevinni és megszünt volna a legkegyetlenebb ipari betegségek egyike. Erre egy salakmalom a »Ruhrort« vállalkozott is az új eljárás gyakorlati keresztülvitelére. A dolog hirtelen mégis elaludt. Az összes malmokat kartell vette meg, melynek érdeke, hogy a régi malmok ne értéktelenedjenek el az új berendezés szükségessé tétele által.

A londoni County Council, a városi tanács közszállítási bizottsága, kihirdette, hogy a jövőben csak ólommentes árút kíván használatba venni. Ha legközelebb agyag- vagy mázas árú beszerzésére kerülne a sor, a város csak oly ajánlatokat fog elfogadni, amelyben ólommentes mázzal bevont árút ajánlanak. A bizottság e tekintetben követi az állami közmunkaügyi hivatal állandó gyakorlatát és végrehajtja a tartományi bizottság egy ily irányú felhívását.

A tanoncoktatás Franciaországban is súlyos válságon megy át. A kereskedelmi és iparkamara is foglalkozott ezekkel a károkkal, melyek a francia iparra háromolhatnak abból, hogy a tanoncok nevelése és oktatása mindig hiányosabbá válik. Elfogadtak egy tervezetet, mely alapját képezze majd a tanoncoktatás törvényes reformjának. Kívánják, hogy az elemi iskolai oktatás egy évvel hosszabbíttassék meg és az évben a kézi ügyesség fejlesztésére is történjék kísérlet. Az ipari szakoktatást szaktanfolyamokban kell rendszerezíteni. A szaktanfolyamokat nappal a munkaidőn belül kell megtartani. Este csak kivételesen, bizonyos speciális ismeretekre vonatkozó előadások tarthatók. A munkaadó nem felelős a tervezet szerint azért, hogy elmege-e a tanonc az előadásra vagy sem. Csak megakadályozni nem szabad a tanoncot abban, hogy elmenjen az iskolába. A gyakorlatban ez a megoldás nem látszik nagyon célravezetőnek. Kényszer nélkül nem igen küldi a mester a tanoncot az iskolába. A legtöbb tanonc pedig, ha nem küldik, nem megy.

SZOCIÁLIS EGÉSZSÉGÜGY.

Munkások táplálkozása.¹⁾

Irta : dr. Dienes Lajos, egyetemi tanársegéd.

Az Institut Solvay most adta közre a belga ipari munkások táplálkozására vonatkozó kutatásait. Az adatok 1.065 munkásra vonatkoznak; ez a legnagyobb és legteljesebb felvétel, mely részletesen tájékoztat, hacsak egy országban is, az ipari munkások táplálkozási viszonyairól s a táplálkozásnak a munka élettani tényezőivel, valamint a szociális tényezőkkel való összefüggéséről. A kutatás inkább adatokat szolgáltat s inkább felhívja az egyes dolgokra a figyelmet, mintsem eldöntené a legfontosabb kérdéseket, de a tárgy érdekessége megkívánja, hogy a megoldás felé közeledő legelső lépéseket is figyelemmel fogadjuk.

Hogy az ankét eredményeit megitélhessük, röviden össze kell foglalnunk, hogy mily adatok alapján kell a táplálkozást megitélni; ki kell jelölni, hogy melyek valamely táplálkozásnak azok a vonásai, amelyek alapján azt megfelelőnek vagy rossznak tartjuk. Első sorban tekintetbe veendő a táplálék mennyisége és pedig a szerint, hogy szolgáltatja-e a szervezetnek azt az energiamennyiséget, amelyre szüksége van vagy nem. A különböző táplálékok végeredményekben mind fehérjéből, zsírból és szénhidrátokból állanak. Ezek mind erőforrásul szolgálnak a szervezetnek és abban az arányban, amelyben az energiaszolgáltatásuk áll, helyettesíthetik egymást a táplálékokban. Látjuk ebből, hogy ugyanazt az energiaszükségletet a legkülönbözőbb minőségű és mennyiségű tápszerekkel pótolhatjuk. Igen különböző táplálkozás megfelelő, ha a felvett táplálék pótolja az elhasznált energiát.

Jellemző a munka hatása az energiaszükségletre. Közepes erősségű testi munka mellett a nyugalmi érték másfélszeresére, erős munkánál annak

¹⁾ A Slosse és E. Waxweiler : Enquête sur le régime alimentaire de 1065 ouvriers belges. — Travaux de l'institut de Sociologie Solvay.

kétszeresére, sőt két és félszeresére emelkedik. Természetesen az energiafogyasztással az élelmiszerfogyasztásnak arányban kell lenni.

A táplálkozás másik követelménye, hogy a táplálék elég fehérjét tartalmazzon. Az élőanyag tulajdonképpen fehérjéből áll, a szervezetben a többi anyag csak a fehérje életműködésének a fentartására szolgál. A fehérje az életműködés alatt folyton bomlik s a szervezet az elveszett fehérjét csak a tápszerekben felvett fehérje által tudja pótolni. Azt, hogy a szervezetnek mennyi fehérjére van szüksége, szintén csak közelítőleg tudjuk megmondani. Az egyéni konstitúciónak erre nézve is nagy befolyása van. Míg sokan rendes munka mellett kijönnek 45—50 gr. fehérjével, sőt némelyek 35 grammal is, másoknak 90—100 grammra van naponta szükségük.

Sem az energia-, sem a fehérje-szükségletre nem lehet általános mértéket felállítani, amely mindenkire megfelelő lenne. Nyíltan kimondhatjuk, hogy az élettani kutatások igen sok érdekes adat dacára sem szolgáltatottak eddig biztos alapot, amelyen valaki táplálkozásának jó vagy rossz voltát közvetlen megfigyelés nélkül eldöntsük. A táplálkozás jó vagy rossz voltának megítélésénél egyedül az szolgál mértékül, hogy mennyire tudja befolyásolni az egyén szervezetének kifejlődését és munkaképességének megőrzését.

A szerzők az eredményeket 4 pontban foglalják össze. Ezeket ők maguk is bizonytalanoknak és ideigleneseknek tartják, de a tudomány mai állása mellett pontosabbakhoz nem juthatunk.

1. A munkások táplálkozásának főjellemvonása, hogy a zsirok és szénhidrátok dominálnak a fehérje fölött. A zsirok és szénhidrátok viszonya változó. Általában a zsirok nagyobb mértékben szerepelnek, mint a fiziológusok kívánatosnak tartják.

2. A fehérje kevesebb, mint szükséges volna. Az esetek legnagyobb részében kevesebb, mint az átlagérték s az esetek elég jelentékeny részében igen sokkal ezen érték alatt marad.

3. A munkások, ha jobb viszonyok közé kerülnek, rendszeren növelik az állati eredetű fehérjét a növényi eredetű rovására. Ez bizonyos mértékben túl gazdaságilag hátrányos, éppen úgy, mint a zsír mennyiségének a növelése, minden fiziológiai előny nélkül.

4. Az eseteknek körülbelül egy harmad részében a felvett energia nem felel meg a foglalkozás által követelt munka nagyságának. Az ankétból általában az világlik ki, hogy nem az élettani szükségletek, az elhasznált anyag pótlása szabályozza a táplálkozást, hanem más körülmények. Ezeket a körülményeket a szociológiai elemzés igyekszik kideríteni.

A szociológiai elemzés a következő vonásokat hozza előtérbe:

1. A belga munkás nem a foglalkozása szerint válogatja meg a táplálkozását, sem aszerint, hogy bizonyos pénzért azokban mennyi tápértéket kap.

2. Az ipari központokban lakó munkás rosszabbul táplálkozik, mint a mezőn vagy falun lakó társai.

3. A belga munkás annál több húst fogyaszt, minél nagyobb a jövedelme. Ami egyáltalán nem jelenti azt, hogy annál hygienikusabb a táplálkozása, minél több a jövedelme. A hús iránt megnyilvánuló ezt az előszeretetet inkább társadalmi, mint fiziológiai tényezők hatásának kell tulajdonítani.

4. A táplálkozást részben a helyi szokások is szabályozzák. Némely vidéken aránylag kevés jövedelem mellett is a munkások elég jól táplálkoznak.

5. A belga munkások táplálkozása lényegesen különbözik az amerikai munkások táplálkozásától — akár az ott született, akár a bevándorolt munkásokat nézzük. Az amerikai munkások 2—3-szor annyi húst, 10-szer annyi cukrot fogyasztanak, mint a belga munkások, míg a burgonya-fogyasztás 7-szer kevesebb.

A szerzők azt hiszik, hogy a tanulmány legfőbb eredménye annak a kimutatása, hogy a táplálkozásra a szociális környezet mily nagy befolyással van. Ehhez több reflexiót fűznek. A táplálkozásnak nemcsak az a szerepe van, hogy fehérjével és energiával ellássa a szervezetet, hanem egyike azon dolgoknak, amelyek az idegrendszert s azon keresztül az összes testi és szellemi tulajdonságokat legjobban befolyásolják. Eltekinthetünk-e ilyen körülmények között azon tényről, hogy a munkásság legnagyobb része nem tudja magának megszerezni azokat a táplálékokat, amelyekre szüksége van s amit megszerez mindenütt, ahol hozzá tud jutni? Híhetjük-e, hogy fejlődésünkre nincsen káros hatással, ha táplálkozásuk messze elmarad a munkásosztály standard táplálkozása, az amerikai munkások táplálkozása mögött? Végül nem rejlenek-e bizonyos táplálékra törekvésben mélyebb tendenciák? Valószínű, hogy ez így van, de nem merjük ezt oly határozottan állítani, mint a szerzők teszik. Ép így nem merjük állítani azt sem, hogy fehérje vagy az energia pótlás tekintetében a munkások egy részénél tényleges hiány van jelen. Valakinek a táplálkozásáról teljességgel nem tudunk más alapon ítéletet formálni, mint abból, hogy az egyénnek a testi és lelki épségét mennyire tudja fenntartani. Erre nézve nem történtek megfigyelések. Nem tudjuk, hogy azok, akiknél az energia- és fehérjefelvétel kevés volt ennek mennyire érezték hátrányát. A szükségletben egyéneknél az ingadozások igen nagyok s ép azért valószínű, hogy igen sokan vannak, akik ilyen kevés mennyiséggel ki tudnak jönni anélkül, hogy szervezetük a hiánytól szenvedne.

Altalában a táplálkozás problémája oly sok más kérdéssel van összefüggésben, hogy még teljesebb fiziológiai ismeretek mellett sem tudnánk legtöbb esetben határozott véleményt mondani.

Rubnek kiemeli a táplálkozásban p. o. az étvágy szerepét. Ő azt hiszi s kevés számításal mindenki meggyőződhetik róla, hogy oly családok, milyenekről az anketben szó van, akik közepes jövedelemmel rendelkeznek, rendes háztartást vezetnek s a család nem nagyszámu, gazdaságilag képesek volnának olcsóbb tápszerekben sokkal több fehérjét és sokkal több energiát vásárolni. És mégis ezzel nem javítanának a táplálkozásukon. Egyhangu és ízetlen ételekből, vagy akármilyen ételből, ha nincs hozzá étvágya, az ember nem eszik meg annyit, amennyi a szervezete fentartására szükséges.

Az étvágnak a táplálkozásban éppen olyan szerepe van, mint a tápszereknek s az étvágyat a zárt levegőben való munka, a rossz hygienikus viszonyok, a rossz lakás, a kellemetlen környezet s számtalan más dolog szabályozza. A táplálkozásra vonatkozólag nem lehet ítéletet hozni a felvett fehérje és más kémiai anyagok súlya szerint s nem lehet ezek alapján azt kielégítőnek vagy rossznak mondani.

Ha a legfontosabb ítéleteknek, melyeket az anket alapján annak vezetői hoztak, nem is tulajdonítunk sok jelentőséget, az anketet mégis a legnagyobb örömmel fogadjuk. A népesség jólétét szabályozó tényezők szerepét soha sem fogjuk tudni megbecsülni, sok hasonló, több irányban kiterjedő és quantitative pontos felvétel nélkül. S mindaddig, míg ezt nem tesszük, a legfontosabb egészségre vonatkozó kérdéseket nem tudjuk eldönteni. P. o. nem tudjuk megítélni, hogy a tuberkulózis létrejöttében mennyi szerepe van a fertőzésnek, mennyi az átöröklésnek, mennyi a szervezet munkából vagy rossz táplálkozásból származó kimerülésének s mennyi szerep jut más körülményeknek. Nem tudjuk, hogy melyik ellen küzdünk, hogy sikert érjünk el s a baj ellen való küzdésünk tisztán a véletlenre bízott kísérletezés lesz. Ahhoz, hogy a szociálhygiéne végre létrejöhessen, szükséges, hogy igen sok az ismertetethez hasonló kutatást végezzenek.

A kedvetlenség, mint a testi elernyedés egyik okozója. Dr. Herz wieni orvos széleskörű tapasztalatai alapján azt a tételt állította fel, hogy a testi elernyesedés főokát a kedvetlenségi érzésekben kell látnunk, amelyek hatása leginkább a szív és agy véredényeinek elváltozásában mutatkozik. Kedvetlenségi érzéseknek értjük mindazon érzéseket, amelyek érzelmi életünk össshangját megzavarják. Ide tartoznak a fősvénység, pénzvágy, pihenés nélküli törtetés, gondok, nyugtalanság. Vannak hivatások, amelyek erőnket a rendesnél nagyobb mértékben veszik igénybe. Ezek közé tartoznak a nagyobb vállalkozások vezetése, az újságíró, az ügyvéd, a bankár hivatása. A huzamos ideig tartó szellemi munka, a kiszámíthatatlan, örökké változó tényezőkkel való folytonos küzdés az idegrendszer feszültségben tartja, amely éppen azért, mert nincs meghatározott időkorlátok közé szorítva, különösen ártalmasnak tekintendő. Míg a kereskedő, akinek működése meghatározott időre van szorítva, munkáját szabályosan válthatja fel a pihenéssel, addig a vállalkozó agya sohasem nyugszik meg és talán még álmában is küzdök azokkal a körülményekkel, amelyek terve kivitelének útjában állanak. Ennek folytán idegrendszere állandó feszültségben van és az elkövetkező véredényelmeszesedés azután megfosztja a győzedelmes »selfmademan«-t attól, hogy munkája gyümölcsét élvezhesse. Ezeknek a be'egeknak a legnagyobb része azok sorából kerül ki, akik saját személyüknek fősvénységből vagy kapzsiságból való felemeléséért vagy pedig családjukért, vagy egy eszméért való küzdelemben egész életüket szakadatlan munkában töltötték el. Ennek ellentéteül a kedvvel végzett hivatásos munka megakadályozza a szervezet időelőtti kimerülését. Ebbe a csoportba tartoznak a művészi hivatások, mert hiszen a művészi teremtés bizonyos örömet vált ki. Ide tartozik az orvos munkája is. Vannak orvosok, akik még késő öregségükben is kedvvel teljesítik hivatásukat, mert állandóan át voltak hatva a munkájukhoz való bizalomtól. Vannak azonban olyan orvosok, akik folytonosan kételkednek önmagukban és tudományukban, ezek tehát deprimáló érzések hatása alatt állanak, amelyek szervezetüknek legfontosabb részeit támadják meg legjobban.

Az anyatején nevelt és a mesterségesen táplált gyermekek halandósága. Sokan mutattak már rá arra a tényre, hogy a mesterségesen táplált gyermekek életviszonyai sokkal mostohábbak, mint azoké, akik anyatejjel lesznek táplálva. Marie Baum asszonynak most közzétett vizsgálatai új anyagot tartalmaznak a mesterségesen táplált gyermekek kedvezőtlen életkörülményeiről. Rheydt városában az általános csecsemőhalandóság 13⁰/₀ volt, az anyatején nevelt gyermekek halandósága azonban csak 6²/₀, a mesterségesen táplált gyermekeké pedig 26⁴/₀ volt; K.-Gladbach városában a csecsemőhalandóság átlaga 14⁹/₀ volt, ez a szám anyatejjel táplált gyermekekénél 8⁷/₀-ra csökkent, míg a mesterségesen tápláltaknál 26⁴/₀-ra nőtt; Neuss városában a csecsemők közül átlag 20¹/₀ pusztult el, és pedig 11⁴/₀ az anyatejjel táplált és 39⁶/₀ a mesterségesen táplált csecsemők közül. A falukon a csecsemőhalandóság átlaga 15⁰/₀ volt, még pedig 7²/₀ az anyatején táplált és 30⁶/₀ a mesterségesen táplált gyermekekénél. A M.-Gladbach környéki falvak csecsemőhalandóságának átlaga 17³/₀-ot tett ki, az anyatején nevelt gyermekekénél azonban csak 8⁵/₀-ot, a mesterségesen táplált gyermekekénél pedig 34⁷/₀-ot. Százalékokban számítva a mesterségesen táplált gyermekek halandósága Rheydt városában 325⁸/₀-kal, M.-Gladbachban 203⁵/₀-kal és Neuss városában 247⁴/₀-kal, a M.-Gladbach-környéki falvakban 308²/₀-kal és a Neuss-környéki falvakban 325⁰/₀-kal volt nagyobb, mint az anyatején nevelt gyermekeké.

A gyermekek pályaválasztása. Az angol alsóház 1910. évi július hó 22-én harmadszori olvasásban fogadott el törvénytervezetet, mely szerint az iskolai hatóságok intézkedjenek, hogy a 17. éven alóli fiúk és leányok pályaválasztásuknál tájékoztatás és tanácsadás által támogatást nyerjenek.

Ezen úgy szociálpolitikai, mint nemkülönben szociálhygienikus szempontból oly fontos törvényjavaslattal, melynek tárgyáról éppen e lapok hasábjain már többször szó volt, még bővebben szándékozunk foglalkozni.

Az ifjúság nemi hygienejét szolgáló intézkedések Olaszországban. Az ifjukurúak kriminalitásának leküzdésére szolgáló intézmények tanulmányozására kiküldött bizottság újabban az ifjúság nemi hygienejének szolgálatában álló törvénytervezetet tett közzé. A tervezet első része a nemi hygieneinek iskolai oktatásával foglalkozik. A népiskolák felső osztályaiban az illetékes iskolaszék beleegyezésével a nemi élet hygienejéről is tartható néhány előadás. A közép-

iskolában kötelező lesz a nemi élet higiéniáját tárgyzó kurzusok tartása, ezek előadóinak lányiskolában vagy a tanítónők, vagy az orvosnők sorából kell kikérülni. Ahol ilyen nem találkozunk, ott a gyermekbírók evvel egy családját biz meg. A tervezet második része a bordélyüggyel foglalkozik. A prostitúció céljaira berendezett helyiségeknek az iskoláktól, kaszárnyáktól és egyéb köz-célokot szolgáló épületektől legalább 500 méternyi távolságban kell lenni. A törvény határozatai a közzététel után egy hónappal lépnek életbe. Olyan bordélyház-tulajdonos, aki 16 éven alóli leányt tart üzletében, 6 hónapig terjedhető fogházzal és 1.000 liráig terjedhető pénzbüntetéssel sújtható. A törvény egyéb tilalmainak megszegése 3 hónapig terjedhető fogházzal és 500 liráig terjedhető pénzbüntetéssel büntethető. Mindenesetre dícséretes a tervezet kiméletlen eljárása a bordélyház-tulajdonosokkal szemben, akiknek csak egy hónapi idejük lesz arra, hogy üzletüket a törvényvel összhangba hozhassák.

A gyári fürdők befolyása az ipari munkásság egészségi viszonyaira cím alatt Friedrich Vilmos dr. egyet. magántanár, főorvos december 11-ikén nagyérdékű előadást tartott az Orsz. Magyar Népfürdő Egyesület ezidei közgyűlésén. A kérdést tisztán iparegészségügyi szempontból tárgyalta s kifejtette, mily nagy hordereje van a rendszeres tisztálkodásnak különösen ipari betegségek megelőzése tekintetében. Az ipari betegségek igen nagy hányada bőrbetegség vagy a bőrön keresztül történt fertőzés eredménye, aminek leküzdését a rendszeres fürdés igen megkönnyíti. Sürgette a gyári munkásfürdők létesítési kötelezettségének törvényben való kimondását és hangoztatta, hogy a veszélyes ipari üzemekben a fürdést kötelezővé kell tenni és a fürdés idejét a munkaidőbe be kell számítani.

Az ipari mérgezések elleni védekezés egy hatásos formájának mondta Eldersch, az osztrák képviselőház munkásbiztosítási bizottságában azt, hogy az ipari mérgezések ipari balesetekként kártalaníttassanak. Ez reá fogja birni a munkaadókat, hogy alkalmas munkásvédelmi berendezések útján csökkentsék az ipari mérgezések számát. Nagy megterhelést ez nem jelentene. Az üzemi eredet kétségtelen — a határok elmosódtak. Érthetetlen, miért van az, hogy szén-oxidgez-mérgezést üzemi balesetként kártalanítják, mert az néhány óra alatt játszódik le, míg más éppen ilyen súlyos üzemi mérgezést, mert az hosszabb idő alatt fejlődik ki, nem kártalanítanak. Wolf előadó jelentette, hogy az osztrák iparfelügyelet az ipari betegségek baleseti kártalanítása mellett nyilatkozott. Az istriai higanybányákban alkalmazottak közt felvett statisztika megnyugtató adatokat szolgáltatott arra nézve, hogy a biztosító intézetek anyagi megterhelése nem lesz jelentékeny. A bizottság e tárgyban nem határozott, bevárja a biztosító intézetek véleményes jelentését e kérdésről.

A broncirozás káros hatása az egészségre. Az angol munkaügyi hivatal jelentése behatóan foglalkozik a különböző iparágakban használatos broncirozási eljárásokkal. A bronccporral dolgozó iparágakhoz tartoznak elsősorban a kő- és könyvnyomdák, a pénzverő intézetek, a kárpitgyárak és a fémlakkozás; bronccport használnak továbbá fémtárgyak broncirozásánál, irónok és ecsetek gyártásánál, továbbá a textil- és bőrárú gyártásánál; legnagyobb mértékben azonban mégis a könyvnyomdákban jut a bronccpor alkalmazásba. A pormentes utólagos broncirozási eljárás a könyvnyomdákban mindig nagyobb és nagyobb tért hódít különösen a bronccuss talál mind több helyen befogadásra. Folyékony broncc a tapétagyárakban használatos, míg a bronccfestékekkel fémtárgyakat bronciroznak. A jelentés szerint a kézzel való broncirozás kiveszőben van. Amíg néhány évvel ezelőtt ez az eljárás úgyszólván kizárólagos volt, addig most nagyobb rendelések esetén úgyszólván csak teljesen zárható gépekkel dolgoznak. Azonkívül lehetőleg fiatalok munkásokat alkalmaznak, akiknek a káros következmények elhárítása céljából munkaközben tejet adnak és ruhájukat még egy felsőruhával, fejüket pedig külön védőruhával fedik be. A munkahelyiségek szellőztetése, sajnos, korántsem mondható tökéletesnek, a szellőztetők száma más poros helyiségekben alkalmazott szellőztetők számához viszonyítva, még igen kicsi. Szükséges lenne azonkívül a broncirozó helyiségeknek egyéb helyiségektől való teljes elválasztása. A vizsgálatok szerint a pornak a tüdőre nincs semmiféle kimutatható káros hatása, ez azonban annak tudható be, hogy erre a munkára legnagyobb-részt fiatalokat alkalmaznak, akik idősebb korokban más hivatást választanak, házasságukkor kiválnak ebből a munkakörből és hogy a munka nem folytonos. A mérgező hatás, amely kisebb mérvű megbetegedéseket okoz, azonban feltétlenül konstataható.

Közegészségügyi központi bizottság. Mult év végén tartották meg a bécsi egyetemen az osztrák »Közegészségügyi központi bizottság« alakuló gyűlését. Ez az új szervezet a munkásvédő-, a közegészségügyi-, a nemi betegségek leküzdésére alakult, a füst és por okozta bajok leküzdésére alakult-, a mérnök és építész-, a csecsemővédő-, a kuruzslás leküzdésére alakult-, a tüdőbetegeket segélyező »Viribus Unitis«-, a gyermekjáték pártolására alakult, a lakásügy reformálására alakult egyesületeket és az alkoholelles egyesületek szövetségét egyesíti. A szervezet legelső célja az egyesületeknek a közegészség terén való törekvéseit és elért eredményeit nyilvántartani, hogy ez által az időbeli összeütközésnek elejét vegye és az egyes egyesületek munkájának helyes beosztásával és az erőknél közös célokra való egyesítésével a közegészség ügyét előmozdítsa.

Nem kevésbé fontos célja a bizottságnak a közegészségügyi kérdések beható megvitatása és minden oldalról való megvilágítása, hogy azután az így kialakult elveknek az illetékes köröknél tekintélyével érvényt szerezzen.

JOGGYAKORLAT

MUNKAVISZONY.

Az a tény, hogy a munkás szokatlanul veszélyes munkát vállalni vonakodik, nem tekinthető a munka jogosulatlan elhagyásának.

A prágai iparhatóság 1909. február 3. hozott (Cr. II. 46/9.) határozata.

P. panaszolt fémárúgyáros 1908. augusztus havában A. V. panaszost műhelyében mint munkásnőt alkalmazta és neki, mint az a műhelyben foglalkoztatott női segémunkásnőknél szokás, kézisajtónál jelölt ki munkát. Egy, a villamoserővel hajtott excentrikus sajtónál dolgozó munkást baleset ért, mire a panaszolt A. V. munkásnőt megbizta ezen sajtó körüli munkával. Ezen munkánál 14 napig dolgozott; miután pedig e munkánál hüvelykujját sértette meg, visszarendelték kézi munkájához és a kézisajtóhoz.

Három hónap mulva panaszolt férfimunkásának felmondott és fölszólította A. V. munkásnőt, hogy ismét az excentrikus sajtónál dolgozzék. A. V. félt ezen munkától és megkérte munkaadóját, hogy rendeljen ki mást az excentrikus sajtóhoz. Panaszolt ragaszkodott rendelkezéséhez és miután panaszos ezen parancsnak eleget nem tett, a kikötött 14 napi fölmondás betartása nélkül, szolgálatából elbocsátotta. A panaszos munkaadóját a 14 napi fölmondás idejére járó bérének kifizetésére kötelezni kérte és a hatóság ezen panasznak helyt adott.

Indokok: Panaszos elbocsátatott, mert vonakodott, a neki a gépnél ki-rendelt munkát teljesíteni. (ipari rendt. 82. §.)

A föntjelzett törvényes határozmány értelmében csak akkor forog fönn elbocsátási ok, ha a vonakodás a munka indokolatlan elhagyásának veendő. A jelen esetben a munka indokolatlan elhagyásáról szó sem lehet. Panaszos munkásnő egyszerű és veszélytelen munka teljesítésére fogadtatott fel. Azon kísérlet, hogy őt egy villanyerővel hajtott gépnél foglalkoztathassák, annyiban kudarcot vallott, amennyiben panaszos ezen alkalommal bár csekélyebb balesetet szenvedett és ismét régi, egyszerű munkájához helyeztetett vissza. Ha már most panaszos a baleset folytán a gépkörüli szokatlan és veszélyes munkát ismét teljesíteni nem akarta, mert ezen munkának veszélyes voltát fölismerte, hanem inkább régi, megszokott munkakörében kívánt maradni, miután ilyenemű gép körüli munkára kifejezetten föl sem vétetett, ezen vonakodás nem tekinthető a munka indokolatlan elhagyásának és így panaszolt nem volt föl jogosítva arra, hogy panaszost azonnal elbocsássa. Ezért kellett a panasznak helyt adni.

Az üzemtulajdnos nem köteles a munkaviszony fölbontásának okát a bizonyítványban megjelölni, mint pl. »saját kérelmére elbocsátatott«. (Ipari rendt. 81. §.)

A brünni iparhatóság 1908. november 10-én kelt Cr. I. 507/3. számú határozata.

X. takács kifogásolta a kapott bizonyítványt, mert nem tartalmazta ezen megjegyzést: »Saját kérelmére bocsátatott el«. Panaszával, mely szerint ezen mondatot fölvetni követe!te, valamint 42 kor. kártérítés iránti követelésével elutasított.

Indokok: A határozat az ipari rendt. 81. §. szövegéből egyenesen folyik. Ezen §. csak négy pontot említ, mint a bizonyítvány kellékeit. A munka neme, tartalma, a segédmunkás erkölcsi viselete és munkájának értéke. Úgy a §. szövege, valamint azon körülmény, hogy mindent felsorol, ami más munkaadót érdekelhet, megerősíti azon fölfogást, hogy a felsorolás annyiban teljes, hogy más megjegyzések ugyan tiltva nincsenek, de a munkás által nem is követelhetők.

A törvény nem kívánta és nem rendelte el, hogy az elbocsátás, illetve a szolgálati viszony megszüntetésének oka a bizonyítványban benne foglaltassék. Ezen intézkedés oka világos. Egyrészt nem foglalhat magában a bizonyítvány kedvezőtlen adatot, ha tény, hogy a munkás maga mondott föl, ami a bizonyítványban mindig megemlíttetnék, másrészt ezen megjegyzés hiányából szükségképen azon az alkalmazottra nézve kedvezőtlen körülményre lehetne következtetni, hogy a munkás nem mondott föl, hanem neki mondtak föl, hogy hirtelen bocsáttatott el, vagy fölmondás nélkül hagyta el szolgálatát. Egyébként is sokszor hiábavaló viták támadhatnak azon kérdés fölött, vajjon melyik fél szüntette meg a szolgálati viszonyt. Tehát nemcsak a Ip. R. 81. §-ának megfelelő, hanem helyes is, hogy csak a kilépés ideje veendő fel a bizonyítványba.

A bíróság fölfogását nem befolyásolhatja a munkaadók sokszor ellentétes gyakorlata (l. pl. a 933. és 1584. sz. iparhatósági ítéleteket), mert a szokás a Ip. R. 72. §-a értelmében nem jogforrás. Nem helyes tehát, hogy panaszos igényét arra támasztja, hogy panaszolt cég más munkásoknak kérelmeikre bizonyítványukba megjegyezte, hogy saját kívánságukra elbocsáttattak vagy hogy más munkaadók ezen megjegyzést beszokták írni.

A panasz tehát elvi okokból elutasítandó volt, és így nem merült fel annak szüksége, hogy a bíróság megvizsgálja a cég másik ellenvetését, mely szerint nem panaszos, hanem panaszolt cég volt a fölmondó.

BALESETBIZTOSÍTÁS.

Az üzemi baleset fogalmához.

I.

A m. kir. állami munkásbiztosítási hivatal 1910. október 27-én kelt 1909. 282/11. sz. ítélete.

A m. kir. állami munkásbiztosítási hivatal a fölebbezésnek helyt ad, az első fokú bíróság ítéletét megváltoztatja, igénylő részére ennek 1908. április 8-án történt üzemi balesete következtében a munkaképesség 75%-nyi csökkenésének megfelelően évi 135 K (egyszázharmincöt korona) baleseti állandó járadékot állapít meg.

Indokolás: Az első fokú bíróság fölülbirált ítéletében azt állapította meg, hogy a Cz. K. molnártanonc sérelmére 1908. április 8-án történt és abban álló baleset, hogy B. L. molárnak második emeletén az egyik kereket hajtó transmissiósszíj a nevezett sérültet elkapta s jobb karját akként összezúzta, hogy azt műtétilag el kellett távolítani, nem üzemi baleset s ezért igénylőt baleseti kártalanítás meg nem illeti.

Az elj. rendelet 111. §-a értelmében az összes bizonyítási adatok összevetése alapján túlnyomó valószínűséggel megállapított tényállás alapúl vételével kellett a felső bíróságnak birói meggyőződését megalkotnia. Ezekhez képest azután a bíróság Cz. K. balesetét üzemi balesetnek minősítette.

Erre a megállapításra egyfelől az a helyszíni szemle útján a főntebb vázoltak értelmében kiderített ténybeli adat indította a felső bíróságot, hogy Cz. K., mint molnártanonc, a malomnak rábizott söprése közben a földszinten is lehetett hasonló balesetnek áldozatává s még inkább lehetett azzá abban a tényleg ismételt megtörtént esetben, midőn munkaadójának utasítását gyermekkorának megfelelő színvonalú gondolkodásával akként értelmezte, hogy a neki, mint molnártanoncnak föladatában álló söprést a malom emeleti részében is el kell végeznie és ezért ismételt ezekben a helyiségekben is tartózkodott. Másfelől elhatározó jelentőségű jogi indoknak azt fogadta el a hivatal, hogy valamely balesetnek üzemi jellegét nem szünteti meg ez a tény, hogy a balesetet szenvedett túlment azokon az utasításbeli s az óvatosság és belátás által javalt korlátokon, amelyek mellett a baleset elkerülhető volt volna. A legtöbb baleset-ugyanis az üzemben foglalatostkodó alkalmazottat amiatt éri, mert a kitanításon és a saját belátásának kellően érvényt nem szerezve, vigyázatlanságot, esetleg szabálytalanságot követ el.

Erre való tekintettel az érvényre jutott fölfogás szerint az oly baleset, mely az iparüzemi alkalmazottat az üzem helyén alkalmaztatása idejében éri, akkor is üzemi balesetnek minősítendő, ha az alkalmazott történetesen pajkosságból, vagy más az üzemi munkában érvényesülni nem hivatott, sőt azt hátráltató oly mozdulatot tesz, mely semmiképen nem tekinthető az üzemi munka alkatrészének.

De különben, minthogy a törvény 9. §-a értelmében a törvény értelmében biztosított alkalmazott oly szolgálatban közben ért baleset esetére is biztosított-nak tekintetik, melyet a munkaadó vagy megbizottja rendeletéből . . . végez, Cz. K. nem pusztán az üzemi, hanem minden oly baleset következtében beállott munkaképességcsökkenésért jogosan igényelhet baleseti kártalanítást, mely őt munkaadója vagy ennek megbizottja: a főmolnár által részére kiadott házi munka közben érte.

A munkaadó vagy megbizottja rendeletéből végzett szolgálat fogalmának körébe ugyanis az ily rendeletből végzett házi vagy bármily egyéb, nem üzemi munka is tartozik.

A törvény megalkotásának története is kétségtelenül erre a megoldásra vezet.

A törvényjavaslat 9-ik §-a s a törvényjavaslat indokolása ugyanis (Országgyűlési Irományok 1906-ik év 186. szám 82. lap) a »munkaadó vagy megbizottja rendeletéből végzett házi vagy egyéb szolgálat« közben történt balesetet kifejezetten olybá minősítette, amelyért baleseti kártalanítás jár. A képviselőház pénzügyi bizottsága a javaslat eredeti szövegéből azért törölte a »házi vagy egyéb« megjelölést, mert úgy találta, hogy a jelenlegi törvényszövegnek megfelelő szövegében oly fogalom meghatározás foglaltatik, mely a munkaadó rendeletéből végzett minden szolgálatra ráillik. S ezen előzmények után a törvényhozás mindkét háza a jelzett módon történt változtatással fölszólalás nélkül, tehát nyilvánvalóan a célzott és a törvény szövegének tényleg meg is felelő értelemben fogadta el.

Ezeknél fogva állapította meg a felső bíróság az Elj. rendelet 111. §-ának figyelemben tartása mellett azt, hogy Cz. K.-nak baleseti kártalanításra támasztott igénye jogos.

II.

A m. kir. állami munkásbiztosítási hivatal 1910 november 10-iki 1910. 41/5. sz. ítélete.

A m. kir. állami munkásbiztosítási hivatal a felebbezésnek helyt ad, az I. fokú bíróság ítéletét megváltoztatja és kötelezi az országos munkásbetegség-élyző és balesetbiztosítási pénztárt, hogy özv. B. J. igénylőnek baleseti kártalanításul özvegyi járadék címén pontosan fizessen.

Megokolás. Az I. fokú bíróság ítéletében a nyomozás adataiból megállapíthatólag helyesen előadott tényállás szerint B. J. a budapesti Lujza-gőzmalomban alkalmazott 41 éves munkás, 1907. évi november hó 4-én munka közben, midőn a malom V. emeletén a koptató helyiségben egy síkszita fölött elhelyezett járó-deszkázatra akart feljutni, hogy onnan a fölötte huzódó közlőművet (transmissió) megolajozza, hirtelen lezuhant. Leesésének szemtanuja nem volt, de a zuhanás hallatára a közelből oda sietett munkások B. J.-t a földön hanyattfekve már holtan találták.

A hulla orvosrendőri boncolásakor külsérelmi nyomok rajta találhatók nem voltak. A rendőrorvosok kórisméül közepes fokú általános idült ütőérbelhártyalobot állapítottak meg. Véleményük szerint ennek a bajnak következményei okozták természetes szívhűdési úton a halált.

A kerületi pénztár főorvosa a boncjegyzőkönyv adatai alapján hozzájárult a rendőrorvosok véleményéhez.

Az országos pénztár az elhalt özvegyét, ki férje után járó baleseti kártalanítása iránt igényt emelt, 12.516/908. sz. határozatával az 1907. évi XIX. t.-c. 69. §-ára való hivatkozás mellett igényével elutasította.

E határozatot az igénylő azon az alapon, hogy elhalt férjét üzemi baleset érte, megfőlebbezte.

Az első bíróság saját orvosszakértőjének ugyancsak a boncjegyzőkönyvre alapított véleményét, mely szerint B. J. halála természetes úton szívhűdés következtében állt be, magáévá tette és úgy találta, hogy B. J. esetében üzemi balesetre következtetni nem lehet, mert a véletlen megcsúszás és leesés, ha szervezete egészséges lett volna, halálát nem okozhatta volna. A leesés, még ha nem előbb, hanem e közben érte volna is a szívhűdés, ennek a bekövetkezésre már

megérett folyamatát legfőleg csak megindította vagy siettette, de nem okozta. Hogy azonban a leesés az előzőleg immár beállott hűdésnek volt következménye, azt az első bíróság megállapíthatónak találta abból, hogy a hullán külsérelmi nyomok és zuzódások nem találtattak, továbbá abból, mert nem is tételezhető fel, hogy a malom alkotórészei közti mászásban évek óta gyakorlott, józan életű B. J. előzetes hirtelen rosszullet nélkül megcsúszott és leesett volna.

Jóllehet az állami munkásbiztosító hivatalból fölülvélemény adására fölhívott állami munkásbiztosítási orvosi tanács is osztja azt a nézetet, az állami munkásbiztosítási hivatalnak ez ügyben ítélező bírói tanácsa az összes körülmények egybevetéséből csak annyit talált elfogadhatóan bizonyítottnak, hogy B. J. halálának közvetlen oka a szívhűdés és hogy a megcsúszás magában, sőt a leeséssel együttvéve is, amennyiben t. i. a leesés a megcsúszásnak lett volna közvetlen következménye, a halált előidéző vagy azt siettető okként nem szerepelhetett.

Ámde nem tehetette magáévá a hivatal bírói tanácsa a megcsúszás és leesés mikénti bekövetkezéséről vallott orvosi fölfogást, mert az első bíróság által megtartott helyszíni szemle jegyzőkönyvében említett »tarár« nevű gép bádoggal bevont kifelé lejtős védődeszkája, melyre B. J. föllépett, egyáltalában nem tekinthető olyan biztos talapzatnak, melyen teljes eszmélete állapotában és minden begyakorlott ügyessége mellett is csupán a puszta véletlen következtében könnyen meg nem csúszhatott volna. Erre tekintettel, mellőzve a leesés okának, mint ez esetben lényegtelen mellékkörülménynek kutatását, a bírói tanács nem jutott arra az eredményre, hogy B. J. megcsúszása szívszélhűdés okozta eszméletlen állapotában következhetett már csak be, hanem ellenkezőleg, valószínűbbnek találta, hogy B. J. a »tarár« védődeszkáján véletlenül csúszott meg és az ijedtség, mely őt ekkor hirtelen meglepte, szívszélhűdést váltott nála ki.

A bírói tanács ugyanis megfontolása tárgyává tette ezt a tapasztalati tényt, melyet az orvosi tanács is tapasztalás szerint lehetségesnek mond, hogy megijedés és lelki izgalom oly bajban szenvedőknél, mint amelyet a boncolás B. J.-nál is megállapított, könnyen szívhűdést válthat ki és minden lehetőséget egybevetve a földerített többféle körülmény találkozásából legvalószínűbbnek azt ítélte, hogy az elhaltnak szervi elváltozásaiban gyökerező baja, habár közvetlen oka volt is a szívhűdésnek, egymagában még sem okozta azt, hanem a hűdés bekövetkezéséhez más olyan ok is hozzájárult, mely alkalmas volt a hűdést éppen abban a pillanatban és helyzetben kiváltani, amelyben az megtörtént. Ezt a közreható okot B. J.-nek a »tarár« nevű gép védő deszkáján véletlenül történt megcsúszásában, illetve a megcsúszás folytán hirtelen létrejött izgalomban vélte a bírói tanács annyival is inkább föltalálhatni, mert a megcsúszás következtében okvetlenül jelentkezett pillanatnyi izgatottságnak, tekintettel az elhalt munkás szívhűdésre már nagyon is hajlamos szervezetére, valami erősnek nem is kellett lennie, hogy mégis végzetes következményekkel járjon.

Az üzemi munka közben bekövetkezett véletlen megcsúszásnak a halál hirtelen bekövetkezésére történt ez a valószínű közrehatása állapítja meg jelen esetben a halálnak üzemi balesettel való okozati összefüggését és ezen nem változtat annak a felismerése sem, hogy B. J.-ra nézve az ő boncolattal igazolt szervi elváltozásai folytán előbb vagy utóbb, de elkerülhetetlenné vált a szívhűdés.

Ezek az okok indították az állami munkásbiztosítási hivatal bírói tanácsát arra a határozatra, hogy ellentétben az I. fokú bíróság ítéletével B. J. halálát üzemi balesetnek fogadta el.

Mázoló keresetképtelenségének foka szemsérülés folytán.

A német birod. biztosítási hivatal 1909. évi április hó 14-én kelt 22.306. számú ítélete.

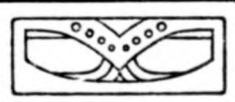
S. mázoló 43 éves korában 1907. évi december hó 14-én jobb szemén sérülést szenvedett. 1908. évi június hó 17-én járadékért folyamodott, de a Berufsgenossenschaft elutasította, miután dr. R. orvos azt jelentette, hogy a S. által állított a sérült szemén való látóképesség csökkenésre semmi magyarázatot nem talál és így járadékigényét nem tartja indokoltnak. A felebbezési eljárás folyamán a választott bíróság a dr. F. szemorvos tanár szakvéleményét kérte ki. Ez utóbbi oda nyilatkozott, hogy panaszosnál baleseti következmények mutatkoznak. Ezáltal S. keresetképtelensége 10–15%-kal csökkent. E vélemény dacára a választott bíróság panaszosnak igényét elutasította, amennyiben különösen a sérült bérének változatlan összege folytán föltételezte, hogy S. a csekély baleseti

következmények folytán kereseti képességében nem szenvedett kárt. Ezen ítélet ellen igénylő föllebbezést jelentett be és 1908. évi január hó 21-től fogva 10—15 százaléknyi járadékot kért. Indokolására panaszos munkaadójának, W. festőnek 1908. évi szeptember hó 1-én kelt bizonyítványát mutatta be, melynek értelmében munkaadó panaszosnak, ki már 20 éve szakadatlanul nála dolgozik, csak hosszú szolgálatára való tekintettel, továbbá pontossága és megbízhatósága folytán adja meg az előbbi órabért, más helyen igénylő alig kapná ezen órabért, mert nem tudja valamennyi munkát végezni, különösen nem tud állványon és magasabb létrákon dolgozni. A biztosítási hivatal igénylőnek 10%-os részjáradékot ítelt meg a következő indokolással:

A választott bíróságtól eltérőleg a biztosítási hivatal dr. F. szemorvos-tanár kifogástalan 1908. évi október hó 28-án kelt szakvéleménye alapján azon meggyőződést nyerte, hogy az 1907. évi december hó 14-én történt üzemi baleset folytán beállott következmények nemcsak kényelmetlenek a munkában, hanem keresetképességét is csökkentik. A sérült panasza, hogy némely munkát, különösen az állványon, vagy magasabb létrákon nem végezheti, mert ezeknél »árnyakat« vesz észre és szemét kápráztatja, szakértő az objektív vizsgálat alapján hihetőnek találta és azzal magyarázta, hogy a túlnagy pupilla ilyenemű kápráztatási érzetet kiváltani képes. Ezen baj súlyosan érinti igénylőt, miután a véleményező szakorvos szerint a baj nem szüntethető. Igénylő tényleg nem is végzi többé a fönt érintett munkákat, amint kitetszik munkaadója bizonylatából, melyet a biztosítási hivatal elfogadhatónak talál. Ehhez járul, hogy a hiányos accomodatio is igénylőt munkájában akadályozza, bár közelben végzendő munkához alkalmas konvex-üveg használata a helyzetet javítja. Igénylő tehát a kifejtett okokból az általános munkapiacon nagy mértékben hátrányban van más teljes értékű munkással szemben. A sérültnek az 1907. évi december hó 14-én történt balesetre visszavezethető keresetképességének csökkenését a biztosítási hivatal a szakvélemény alapján a teljes munkaképesség tiz százalékában állapította meg. A Berufsgenossenschaft tehát a megfelelő részjáradék megfizetésére köteleztetett, mely 1908. évi január 21-től fogva fizetendő, mert panaszos ezen naptól folytatta rendes munkáját és így e napon szünt meg táppénzigénye.

SZAKIRODALOM.

Dr. Zerkowitz Zsigmond: A föld értékelkedésének megadóztatása. (Budapest, 1910 Deutsch.)

Az adórendszerek szociális hatása egyre több figyelemben részesül; ma már nemcsak a progresszivitást követeljük meg az adóztatástól, hanem azt is, hogy az egyes adónemek megválasztásánál a népesség valódi megterhelése a keresettel arányban álljon. Első sorban a munkanélkül szerzett jövedelem az, mely a legnagyobb megadóztatás alá vonandó; e jövedelmek egyik legnevezetesebbje a föld értékének emelkedése. Ennek megadóztatása nálunk még idegen. Németország községi életében azonban már megvalósult, amennyiben eddig körülbelül 500 község hozta be az értékelkedési adót és a német birodalom belátván, hogy ezzel nagyon jövedelmező adóalapra tehet szert, meg kívánja azt a községekkel osztani és kimondta, hogy 1912. évi április hó 1-ig a birodalmi gyűlésnek meg kell a birodalmi értékelkedési adótörvényt alkotnia. Franciaországban Páris községi adóbevételei között jut szerepe az értékelkedési adónak, Anglia pedig nagy parlamenti viharok után ez évben iktatta törvényei sorába.

Nálunk a székesfőváros 1907-ben tárgyalt az üres háztelkek érték szerint való megadóztatására, valamint az értéknövekedési adó behozatalára egy javaslatot, mely azonban az érdekeltek ellenállása miatt még ma sem valósult meg.

A szerző ezt a kérdést úgy az elmélet mint a gyakorlat szempontjából ismerteti, munkájának érdekes és élvezetes előadásával bizonyára széles körben híveket szerez az értékelkedés megadóztatásának. X.

»Die Socialversicherung als Organisationsproblem« cím alatt jelenik meg dr. Verkauf Leónak az osztrák munkásbiztosítási törvényjavaslatot tárgyzó könyve, melyre felhívjuk az érdeklődő közönség figyelmét. Megrendelhető a Munkásügyi Szemle kiadóhivatalában. Ara 7 korona.

Fájós lábak.

Igen nagy azoknak a kisebb és nagyobb bajoknak a száma, melyekben az emberiség ősidóktól fogva szenved és az emberi elme fáradhatatlanul kutatja fel a bajok leküzdésére szolgáló eszközöket. De ezt a küzdelmet gyakran nem kíséri a kívánt siker, mert a szenvedő emberek legnagyobb része indolens és amíg a baj még kicsi és aránylag könnyen meg lehetne szüntetni, nem keresi a segí-

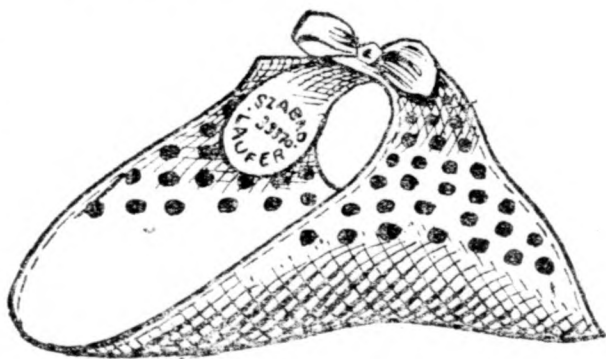

séget. Később, mikor már idült a baj, annak leküzdése már nagyobb idő- és pénzáldozattal jár és sok ember nincs abban a helyzetben, hogy ilyen áldozatokat hozzon.

Azon számos bajok közt, melyekben az emberek szenvednek, a legkülönbözőbb láb-bajok vannak legjobban elterjedve. Ez könnyen érthető. A láb hordja az egész test terhét, az képezi a mozgás bonyolult mechanizmusát és majdnem minden embernél a lábnak kell a legnagyobb munkát végeznie. Ennek a fontos me-

chanizmusnak a kellő védelmet kell tehát nyújtani és működését megkönnyíteni. De a tapasztalat arra tanít, hogy ez nem történik kellőképpen, mert igen sok ember nem fektet a helyes lábbelire olyan súlyt, amilyent kellene. Mindenki azon van, hogy ebben a tekintetben is legolcsóbban járjon, dacára annak, hogy az olcsóság ebben az esetben igen sokba kerül. Különösen a ludtálpúak nem tulajdonítanak ennek a bajnak oly jelentőséget, amilyent megérdemel. Pedig mindenkinek tudnia kellene, hogy ez a baj nem lehet jelentéktelen, hisz az ebben szenvedő fiatal emberek alkalmatlanok a katonai szolgálatra is, mert a ludtálpú ember nagyobb menetelésekre képtelen, mivel gyorsan kifárad és nem képes bajtársai-val lépést tartani. De nemcsak a járás, a hosszas állás is nehezebbre esik a lud-

tálpúnak, mert az alsó végtagok említett mechanizmusában hiba van. Már sokféle kísérlet történt arra nézve, hogy evvel a hibával számot vetve, a ludtálpúak járóképességét emeljék. Különösen orthopädek fáradtak azon, hogy oly cipőket készítsenek, melyek megkönnyítik a járást és állást, de ezek a cipők csakhamar elvesztik formájukat és akkor már nem felelnek meg a kívánt célnak. Szerencsés ötlet volt tehát, ludtálpú lábak részére oly fűzőket készíteni, melyek a szükséglethez alkalmazkodnak, mert a fű-

zést lazábbra vagy szorosabbra lehet venni. A feltaláló ezeket a fűzőket szabadalmaztatta és a Székely és Tarsa céget, Budapesten, IV., Múzeum-körút 9., bízta meg a szabadalmazott Laufer-féle ludtálpú-fűzők kizárólagos előállításával. A cég egy füzetkét adott ki, amelyben ez a ludtálpú-fűző le van írva és rajzok mutatják, hogyan kell az embernek mértéket vennie, hogy a rendelést levélben is lehessen megtenni. A szabadalmazott Laufer-féle ludtálpú-fűzők árai: gyermekek részére 6, leányok és fiúk részére 8, felnőttek részére 10 korona. Egyszeri pénzkiadással eléri az ember azt, hogy évekig jól járhat és a legtöbb esetben állandóan segítve legyen a baján. A Székely-cég különlegessége az orthopädiai cipők minden fajtája, mely ott orvosi és sebészi tekintélyek utasítása szerint készül.

**»Hunnia« magyar géptömítő-
anyag-gyár részv.-t.**

BUDAPESTEN, V. kerület, Visegrádi-utca 17-ik szám.

GYÁRT: Mindennemű tömítőanyagokat, szivattyúk, compressorok, valamint alacsony-, magasnyomású és túlhevített gőzgépekhez. ==

Különl.: »Hunnia« magasnyomású tömítőlemez.

A magyar királyi államvasútak, állami, kincstári és városi üzemek szállítója.

Hazai gyártmány!

Részletfizetésre

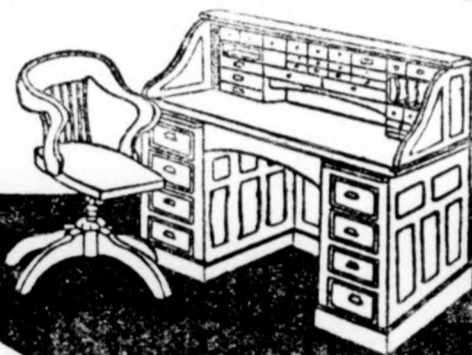
is szállítunk

modern amerikai irodai-, úriszoba-

és könyvtár-berendezéseket

Glogowski és Társa cs. és kir. udv. szállító
Budapest, VI. ker., Andrásy-út 12.

Képes
árjegy-
zék

ingyen
és bér-
mentve.

GARAY SAMU ÉS TÁRSA

sebészeti-, mű-, BUDAPEST, IV.
kötőszerszám- és vil- Kossuth Lajos-
lanygép-gyártók. utca 1. szám.
(Ferenciek bazára). Gyár ugyanott az udvarban.

A budapesti és számos vidéki kerületi munkásbiztosító pénztár és betegsegélyező egyletek szerződéses szállítói ajánlják saját készítményű sérvekötő, haskötő, orthopédia-gépeiket; műlábak, műkezek, lábgépek, mellfűzők és összes egyéb betegápolási gyártmányaikát és orvosi műszereiket, valamint rendelő-intézeteknek szükséges vasbutor és egyéb berendezéseiket.

JUTÁNYOS GYÁRI ÁRAK!
Javításokat gyorsan és olcsón teljesítünk.
PÁRTOLJUK A MAGYAR IPART!

HIRSCH és FRANK

Budapest-salgótarjáni gépgyár és vasöntő részvénytársulat. BUDAPEST, VI., ARÉNA-ÚT 132. SZ.

□ Külön osztály: TÉGLAGYÁRI GÉPEK. □
Gyárt: FALITÉGLA- S CSERÉPSAJTÓKAT,
TÉGLAGYÁRTÓ- ÉS ANYAGMEGMUNKÁLÓ-
□ GÉPEKET, legújabb és legjobban bevált □
□ szerkezetekben. □

Elvállalja anyagvizsgálatok kivételét és
TELJES TÉGLAGYÁRI TELEPEK LÉTESÍTÉSÉT

Tervek és költségvetések díjtalanul. □ ELSŐRANGÚ REFERENCIÁK.

TELEFONSZÁM 50-81.

BUNZL ÉS BIACH

BUDAPEST, IX. KERÜLET
SOROKSÁRI-ÚT 94. SZÁM.

Vesznek és eladnak mindennemű ron-
gyokat és papirhulladékot. Állandó nagy
raktár tisztítórongyokban.

Megjelent

**A BETEGSEGÉLYEZÉSI ÉS
BALESETBIZTOSÍTÁSI ELŐ-
JEGYZÉSI NAPTÁR 1911. ÉVRE**

finom vászonkötésben 312 oldalon. Ára 5 korona.

Kapható a kiadóknál, Braun Pál és Kovács Károly
pénztári tisztviselőknél: Budapest, V., Hernád-
utca 15. szám.

Ez a naptár hasznos segédkönyve a munka-
adóknak és mindazoknak, akik a munkásbizto-
sítás révén érdekelve vannak, mert az 1907. évi
XIX. t.-c. teljes kommentáros szövegen kívül
könnyen áttekinthető és kezelhető módon
ismerteti az összes tudnivalókat, amelyek a
törvény végrehajtásánál nélkülözhetetlenek.

1911. január közepén jelenik meg:

Dr. VERKAUF LEO-tól
DIE SOCIALVERSICHERUNG ALS ORGANI-
SATIONS-PROBLEM.

Ein Votum zur österreichischen Regierungsvorlage.
Bolti ára 7 korona.

Megrendelhető a Munkásügyi Szemle kiadóhivatalában.

Ifj. ANDAI ÁRMIN

ÉKSZERÉSZ ÉS ÓRÁS

BUDAPEST VI., KIRÁLY-U. 66.

Zenepalota mellett.

Ékszermunkák, valamint át-
alakítások és óra-javítások
kiváló pontossággal és szak-
szerűen eszközölködnek.

ROZSDA ELLEN LEG-
MEGBIZHATÓBB MÁZ

LEGJOBB HAZAI GYÁRTMÁNY
SIDEROSTHEN-LUBROSE MŰVEK.

Iroda: BUDAPEST, VI., Podmaniczky-u. 27.
Gyár: FIUME.

„Continental“
Pneumatik

legjobb gyártmány
kerékpárok, hintók
és automobilmek ke-
:: rekei részére. ::

ÖSTERREICHISCH-
AMERIKANISCHE
GUMMIFABR. A.-G.
WIEN, XIII., BREITENSEE.

Raktár Budapesten:
DÉRY GYULÁNÁL,
VI. ker., Révay-utca 6. szám.

SZENT-LUKÁCSFÜRDŐ gyógyfürdő, BUDA.

TÉLI ÉS NYÁRI GYÓGYHELY.

Természetes forró-meleg kénes források, iszapfürdők, iszapbora-
gatások, masszázs, vizgyógyintézet, gőzfürdők, kő- és kádfürdők,
gyógyvízuszodák. Olcsó és gondos penzió. Csúsz, köszvény, ideg-
bőrbajok, lakás, ellátás felől kimerítő prospektust küld ingyen a
SZT.-LUKÁCSFÜRDŐ IGAZGATÓSÁGA, BUDA.

A KRISTÁLY-forrás

A legtisztább és LEGEGÉSZSÉGESEBB asztali és borviz. — Hathatós szomjcsillapító. — Óvszer
fertőző betegségek ellen.

szénsavval telített ásványvize hasz-
nos ital ÉTVÁGYZAVAROKNÁL és
EMÉSZTÉSI NEHÉZSÉGEKNÉL.
SZT. LUKÁCSFÜRDŐ KÚTVÁLLALAT R.-T., BUDÁN.

Telefon
51-52

Telefon
51-52

NEUMANN H.

testgyenesítő gépek és
orvosi műszerek gyára

BUDAPEST.

Üzlet: VIII., József-körút 33. szám.

Gyár: VIII., Mária-utca 2. szám.

Ajánlja saját kitünő hírnévnek
örvendő gyárában készült or-
thopaed-gépeit, mülábait, mű-
kezeit, valamint orvosi műsze-
reit, kórházak és ambulató-
riumok teljes berendezéseit.

HONI IPAR!

TAURIL

MAGYAR MUNKÁS
MAGYAR MUNKÁJA

a legtökéletesebb TÖMITŐ LEMEZ

EXPORT AZ EGÉSZ VILÁGBA.
ÓVAKODJUNK UTÁNZATTÓL.

Tauril központi elárusítási iroda:
Budapest, VI., Gyár-utca 26. sz.

□ ALAPITVA: 1892. ÉVBEN. □
ÁLLAMI FELÜGYELET ALATT.

GERŐ FERENC

KATONAI ELŐKÉSZÍTŐ INTÉ-
ZETE AZ EGYÉVES ÖNKÉN-
TESSÉGI KÉPESÍTŐVIZSGÁRA

Budapest, VII., Rózsa-utca 33.

Előkészít 6 és 10 hónapra terjedő tanfo-
lyamokon. Részletes ismertető és vezér-
fonal a tanuláshoz az igazgatóságnál kap-
ható. Beiratás naponként d. u. 4-7-ig.

TELEFON 79-34.

HIRMANN FERENC

FÉMONTÓDE, RÉZ- ÉS ÉRCMŰÁRÚGYÁRA
BUDAPEST VII., CSÁNYI-U. 7-9.

KÉSZÍTEK mindennemű szerelvényeket, víz-, gőz-
légszesz- és fürdőberendezések részére. Szőlő- és
pincegazdászati gépeket és eszközöket. Szivattyú-
kat. Vasuti kocsik- és hajó-szerelvényeket. Kereske-
delmi réz- és vas-súlyokat. Öntvényeket minden
ötvözet szerint. Állandóan raktáron: vízvezetési
szerelvények, kovácsolt és öntöttvas-csővek. Önt-
öttvas fürdőkádak és zománczott kiöntők. Egész-
ségügyi berendezések. Fayence-árúk.

BUDAI MÁRIA-FORRÁS

természetes sulfatos ásványvíz.

Ivókúra hidegen vagy melegen.

INDIKÁLT: 1. Szív és véredények bajai-
nál, arteriosclerosisnál, asthmánál és agy-
vértorlódásnál unicum és specifikum. 2. Gyomor-, bél-, máj- és epeutak bajainál. 3. Vese-, húgy- és ivarszervi bántalmak-
nál (húgycső, húgycsőtakár, vesefőny, vese-
és húgyhomok és vesemedencelob eseteiben). 4. Pros-
tatabajoknál, méhbajoknál, köszvénynél,
(húgsavas diathesis, elhízásnál és cukroshúgy-
árnál. 5. Páratlan hatású gyermekhashajtó.

ELŐNYEI: 1. A vizeletet enyhén és biztosan fo-
kozza, szabályozza és tisztítja (nátrium nitri-
cum, magnesium sulfuricum és calciumchlorid tar-
talmánál fogva). 2. A bélműködést nagyobb te-
vékenységre serkenti. 3. Az étvágyat meglep-
ően elősegíti. 4. Kevés szén-savat tartalmaz.

A FOGÁPOLÁS legtökéletesebb
eszköze

a Dr. EGGER-féle
Kalium chloricum-

FOGPASZTA.

ORVOSILAG AJÁNLVÁ.

Főraktár NÁDOR-GYÓGYSZERTÁR
Budapest, VI., Uáci-körút 17. szám.

Reichel és Heiszler

vegyipari gépgyár r.-t.

Budapest, X., Noszlopy-utca 1, (Kőhánya)

Állomás: Kőbánya alsó pályaudvar, waggon-
küldemények részére saját iparvágány.

Telefon: 50-85 és 98-10. Sürgőnyeim: Reichel és Heiszler Telefon.

Szesz-, élesztő- és vegyipari gyárak teljes berendezése.
KÜLÖNLEGESSÉGEK a glicerin-, szirup-, petró-
leum-, spirítusz-, likőr-, konyak-, élesztő- és
malátagyártás terén, kivonatoló, falepároló és
gőzölő berendezések. Víz tisztítók, sör- és dohány-
gyári berendezések, kazánkezelőmunkák és vas-
szerkezetek. FÉMONTÓDE.

1-24.

1520

II. évfolyam Budapest 1911. január 10.

1. szám

MUNKÁSÜGYI SZEMLE

KÖZLEMÉNYEK A MUNKÁSBIZTOSÍTÁS, A SZOCIÁLIS EGÉSZSÉGÜGY, A MUNKÁS-
VÉDELEM, A MUNKAVISZONY ÉS AZ IDE VONATKOZÓ JOGGYAKORLAT KÖRÉBŐL.

SZERKESZTI: KIS ADOLF.

TÁRSSZERKESZTŐK: Dr. STEIN FÜLÖP és Dr. HAHN DEZSŐ.

Megjelenik minden hó 10-én és 25-én. Előfizetési ár egy évre 20
korona. Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, VII., Rózsa-utca 29.
Telefon 93-99. Postatakarékpénztári csekk-számla 24.911.

TARTALOM : CIKKEK: Új évfolyam küszöbén. — A főváros szociálpolitikai pro-
gramja. Dr. Ferenczi Imrétől. — A fiatalok munkások védelme.
Dr. Pap Dezsőtől. — Alaki kártalanítási jogunk továbbfejlesztésének iránya. Dr. Vályi Sándor-
tól. — Balesetelhárítás. — Utóhangok a foszfor-tilalmi törvényhez. Dr. Friedrich Vilmostól. —
Munkások táplálkozása. Dr. Dienes Lajostól. — **SZEMLE:** Munkásbiztosítás: Hat vagy hét nap.
— A kerületi pénztárak átszervezése. — A kereskedelemügyi miniszter az országos pénztárhoz.
— Az orvoskérdés rendezése tárgyában. — Az anyasági védelem ügyével foglalkozó szövetség. — Bal-
eset-szinlelés. — **Munkásvédelem:** Magyar munkásvédelmi tervek. — A magyar gőzkazánvizs-
gáló egyesület. — A magyar tanoncnevelés. — A nők éjjeli ipari munkájáról szóló törvény az
osztrák urakházában. — Kartell és munkásvédelem. — A londoni County Council. — A tanonc-
oktatás Franciaországban. — **Szociális egészségügy:** A kedvetlenség, mint a testi elernyedés
egyik okozója. — Az anyatejen nevelt és a mesterségesen táplált gyermekek halandósága. — A gyer-
mekek pályaválasztása. — Az ifjúság nemi higiéniáját szolgáló intézkedések Olaszországban. —
A gyári fürdők befolyása az ipari munkásság egészségi viszonyaira. — Az ipari mérgezések elleni
védekezés. — A bronchitis káros hatása az egészségre. — Közegészségügyi központi bizottság.
— **Joggyakorlat:** Munkaviszony. — Balesetbiztosítás. — Szakírodalom. — Hirdetések.

Kapható minden jobb bőr-, cipő- és divatárú kereskedésben.

Kapható minden jobb bőr-, cipő- és divatárú kereskedésben.

**Elszakíthatlan
munkásöltöny**

Orvosi boncköpeny
Orvosi rendelő kabát
Gyógyszerészköpeny
Vegyészköpeny

GUTMANN J. ÉS TÁRSA

Budapest, Rákóczi-út 15.

Minta és árjegyzék ingyen és bérmentve

Budapest, IV. ker., Károly-körút 26. 1. em.

fogtechnikai és fogorvosi

műtermünkben készí-
tünk (a gyökér eltávo-
lítása nélkül is) termé-
szethű fogpótlásokat
aranyban és (vulcanit)
kautschukban szá-
padlás nélküli fogpót-
lások, u. m. arany-
koronák, csapos fogak és aranyhidak a leg-
művészi kivitelben. Továbbá arany, porcellán,
cement és amalgam töméseket (plombák), fog-
huzás teljes érzéstelenítéssel.

Edelmann József dr. és Márfoy Arthur
egyet. orvos — fogorvos.

Rendelés 9-6-ig. ☐ Ünnepnap 9-1-ig.

Mérsékelt árak! Lift Villamos megálló.

A fogfájás és a modern fogpótlás című,
mindenkit érdeklő könyv most jelent meg dr.
Edelmann és Márfoy fogorvosok tollából (IV.,
Károly-körút 26.) 10 fillér ellenében díjtalanul
bárkinek megküldetik.

Szent-Margitszigeti üdítővíz

A legkiválóbb szénsavval telített ásványvíz.

Mint asztali víz nagyon kellemes,
jó hatású, egészségpótló ital. —
A Szent-Margitsziget gyógyfürdő
felügyelősége saját kezelésében.

Telefon 36-52. Telefon 36-52

Minden jobb fűszerüzletben
és vendéglőben kapható.

Császárfürdő Budapestén.

Nyári és téli gyógyhely az Irgalmasrend kezelése alatt. Kénes hév-vizű gyógyforrásai páratlanok. Ezek a források bőségesen táplálják vizükkel az intézet valamennyi fürdőjét, u. m. a gőzfürdőt és nép-gőzfürdőt, az egyes és közös külön női- és férfi-iszapfürdőket (iszapborogatások), márványkád-, porcellán- és kőfürdőket, valamint török- és horganykád-fürdőket, továbbá a hőlég-, szénsavas- és villamos-fürdőket. Ezekből a dús gyógyforrásokból kapja vizét a kontinensen egyedül álló női- és a férfiuszoda is.

A Császárfürdő kiváló gyógyító ereje nemcsak csúzos bántalmak és idegbajok ellen, hanem sok más betegségeknek is általánosan elismert. Ivókurája kitűnő gyógyhatású hurutos légzőszerveknél és altesti pangásoknál.

Lakószobái kényelmesek; berendezésük a különböző igényekhez van szabva. Jutányos árak. Minden tekintetben szoliditás. Gyógy- és zenedíj nincsen. Prospektust ingyen és bérmentve küld *az igazgatóság.*

'MATADOR'

RUGGYANTA ÉS
BALATAMŰVEK
RÉSZV.-TÁRS.

POZSONY-LIGETFALU.

■ ■ ■

*Műszaki ruggyanta-
árúk és balataszif-
gyártása.*

Kizárólag viszonteladókkal dolgozunk.

Vezérképviselet és raktár

BARTA GYŐZŐ

Budapest, VI., Dávid-utca 1/B.

AEROLITH

KIS J. JENŐ

okl. mérnök szabadalma

Az „AEROLITH”

a modern építkezésnek építőköve, mellyel nemcsak gyorsan és olcsón, de az egészségügyi követelményeknek legmegfelelőbbben lehet építkezni.

Az „AEROLITH”-

falak szárazak, szellőztethetők és kívül-belül bármely módon még kiégetéssel is desinficiálhatók.

Az „AEROLITH”

ezért kiválóan alkalmas kórházak, iskolák, munkáslakások, műhelyek stb. építésére.

Bővebb felvilágosítással készségesen szolgál

KIS J. JENŐ

okl. mérnök, építési vállalkozó, szab. Aerolith-, cementárú- és terracit-gyáros

Budapest, V., Pozsonyi-út 19.

MÁLNÁSI SICULIA GYÓGYVIZ

az összes hurutos bántalmaknál pótolhatlan. A gyomorégést azonnal megszünteti. — Hatásában fölülmulja a continens összes hasonló gyógyvizeit és különösen javaltatik a gége, torok, tüdő, vese, hólyag és a belek hurutos bántalmainál.

MINDENÜTT KAPHATÓ. Főraktár: BRÁZAY BUDAPEST.